

HUMANIST

MAANDBLAD OVER HUMANISME, MENS EN WERELD

Troubadour Harrie Jekkers

Het leven
is een
cadeautje

NUMMER 11
NOVEMBER 1994
PRIJS: F 4,95

49-STE JAARGANG
NUMMER 11 NOVEMBER 1994

Redactie-adres:

Postbus 114, 3500 AC Utrecht
Tel.: 030 - 318145.

Redactie-secretariaat:

Alice Dessens (tst. 307)

Kantooradres:

Nieuwegracht 69A,
3512 LG Utrecht.
Fax: 030 - 367104

Redactie:

Hes van Huizen (hfdred.)
Mirre Bots

Medewerkers:

Trudy Kunz, Simone Jacobus,
Chris Pennarts, Yoeke Nagel, Rian
van Lierop, Jansen Schöttelndreier,
Japke Schonewille, Peter van der Meer,
Tom Janssen, Marjan Slob, Tanny
Dobbelaar, Karin Anema, Alice
Broeksma, Sylvia Weve, Evert
Wassenaar, Len Munnik

Vormgeving:

Hes van Huizen
Rik Tazelaar (Studio ID)

Prepress/Lithografie/Druk:
Brouwer Offset Utrecht BV

Redactiecommissie:

Peter Heisterkamp
Hans Martens
Bram Roozendaal
Peter van Agteren

Foto omslag:

Harald Berkhout

Teletekst:

De Humanist staat regelmatig
aangekondigd op teletekst 325

Advertentie-exploitatie:

All-Round Media Services
Postbus 1524 - 2003 BN Haarlem
Tel. 023-245336 - Fax 023-248043.

De tarieven van september 1993
zijn van kracht. Informatiefolder is
op aanvraag verkrijgbaar.

De Humanist wordt gedrukt op licht-
houhoudend mc papier, chloorvrij.

(Ingezonden mededeling)

Het Humanistisch Verbond is een vereniging die opkomt voor humanistische waarden als zelfbeschikking, gelijke behandeling en verdraagzaamheid. Het Verbond onderzoekt steeds of nieuwe ontwikkelingen bijdragen aan de kwaliteit van de samenleving. Het probeert de discussie hierover te stimuleren door middel van conferenties en publikaties.

Humanistisch geestelijk raadswerk is één van de kernactiviteiten van het Humanistisch Verbond. Humanistisch geestelijk raadslieden zijn o.a. verbonden aan de Inrichtingen van Justitie. Zij voeren individuele en groeps gesprekken met gedetineerden, voeren overleg binnen en buiten de instelling en adviseren de directie over het beleid van de inrichting.

**Humanistisch
Verbond**

*Omdat de huidige landelijk functionaris
vervroegd uittreedt, roept
het Humanistisch Verbond gegadigden op
voor de functie van*

Humanistisch Centraal Geestelijk Raadsman bij de Inrichtingen van Justitie (m/v, 38 uur)

De Centraal Geestelijk Raadsman geeft leiding aan de dienst Humanistische Geestelijke Verzorging bij de Inrichtingen van Justitie. Deze dienst bestaat uit 35 raadslieden (m/v) met een groeipotentieel tot ± 50 . Het bureau in Zeist, waaraan een ondersteunend medewerker is verbonden, wordt op termijn verplaatst naar Den Haag. Voor de inhoudelijke aspecten van het werk is de Centraal Geestelijk Raadsman verantwoordelijk verschuild aan het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond in Utrecht. Voor de formele, rechtspositionele en organisatorische aspecten van de functie valt hij onder het gezag van het Ministerie van Justitie.

Taken

- U houdt toezicht op en coördineert het werk van de geestelijk raadslieden in de inrichtingen.
- U zorgt in samenspel met de directies van de inrichtingen waaraan geestelijk raadslieden verbonden zijn, voor een juiste vervulling van vacatures en voor goede voorwaarden voor een adequate ambtsuitoefening in de inrichting.
- U draagt zorg voor de deskundigheidsbevordering van de raadslieden door bij- en nascholing.
- U geeft leiding aan het bureau.

- U voert overleg met de Directie DJI (Dienst Justitiële Inrichtingen) en met de directies van de inrichtingen, evenals met de Hoofdaalmoezenier en de Hoofdpredikant.

Functie-eisen

- Relevant academisch werk- en denkniveau.
- Managementkwaliteiten.
- Nauwe verbondenheid met de doelstellingen van het Humanistisch Verbond.
- Kennis van het werkveld én inzicht in maatschappelijke ontwikkelingen die van invloed hierop zijn strekt tot aanbeveling, evenals affiniteit met het geestelijk werk.

Salaris

Minimaal f 7.073,- en maximaal f 9.543,- bruto per maand, 8 % vakantietoelage.

Inlichtingen

Telefonische inlichtingen bij de heer W. ter Horst van Delden, huidig Centraal Geestelijk Raadsman, tel. 03404 - 52301, bij wie U ook een profielschets en een taakomschrijving aan kunt vragen.

Schriftelijke sollicitaties, voorzien van motivering en curriculum vitae voor 26 november 1994 zenden aan
Hoofdbestuur Humanistisch Verbond, p.a. Centraal Geestelijk Raadsman
bij de Inrichtingen van Justitie, Laan van Vollenhove 2941, 3706 AK Zeist.

Goudvis Harrie Jekkers

Hij is van alles een beetje: muzikant, zanger en schrijver. Een troubadour die langs zalen trekt met liedjes en conferences. Een cabaretier die vol zelfspot de huichelarij en hypocrisie te lijf gaat. Harrie Jekkers (43) heeft er allemaal groot succes mee. Eerst als zanger in het 'Klein Orkest' (met hits als 'Over de muur' en 'O, o Den Haag'), later als auteur van de bestseller 'Tejo, de lotgevallen van een geëmancipeerde man' (samen geschreven met Haags maatje Koos Meinderts). En nu al weer enkele jaren met eigen solo-programma's waarin hij vaak terugblijkt op zijn gelukkige jeugd en op volkse wijze uitzichtloze ellende reduceert tot een oplosbaar probleem. Interview met Harrie Jekkers, die al aardig doet waar hij van droomt.

Pagina's 10 t/m 17

Meerten ter Borg en de religiositeit

Voor de godsdienstsocioloog Meerten ter Borg is voetbal een vorm van religie. En ook de verering van popster Michael Jackson noemt hij een vorm van religiositeit. Want het is een natuurlijke behoefte aan uiteindelijke zekerheid. Meerten ter Borg zal op het congres van het Humanistisch Verbond op 26 november hierover een lezing houden. Reden voor de Humanist om hem alvast aan de tand te voelen over zijn omstreden visie.

Pagina's 6 t/m 9

Han Noordegraaf koos ook voor zichzelf

Arie, de levenspartner van Han Noordegraaf, lijdt aan de ziekte van Alzheimer en werd afhankelijk van haar zorg. Het bracht haar in tweestrijd. Ze wilde hem verzorgen, maar ook een eigen leven overleefd houden. Het is haar gelukt om een evenwicht te vinden. Een nieuwe aflevering uit de serie 'Ik en de Ander'.

Pagina 18 t/m 20

En verder:

Brieven van lezers - pagina's 4/5
Oproep lezers - pagina 23
Rtv-programma's - pagina 27
HV-nieuws - pagina 28/29
Cryptogram - pagina 30

Eveline van Dijk en YOY

In het televisieprogramma YOY dat wordt uitgezonden door het Humanistisch Verbond, vertellen jongeren hun eigen verhaal over ziekte, roem, liefde, verslaving en veel nadere zaken die hen bezighouden. Interview met de vrouw achter dit succesvolle programma.

Pagina's 24 t/m 26

BRIEF

Brieven zijn welkom.
Houdt u het wel kort. De
redactie behoudt zich het
recht voor om brieven in
te korten of niet te
plaatsen

Graag gastcollege

Wie in het register van het door mij in de Humanist besproken handboek 'Humanisme, theorie en praktijk' verwijzingen opzoekt naar prof. drs. F. Elders, hoogleraar aan de Universiteit voor Humanistiek, raakt snel geïrriteerd. Op pagina 28 bijvoorbeeld blijkt hij ondanks de belofte van aanwezigheid niet te vinden. Elders blijkt voortdurend elders te zijn. Deze, het zij toegegeven, flauwe woordspeling drukt de essentie uit van wat ik niet alleen als lezers maar ook als recensent van dit handboek heb ervaren. Naar aanleiding van mijn kritische bespreking van het essay van Elders hierin, voerden wij een lang telefoongesprek. Voor mijn gevoel was dat gesprek zeer persoonlijk en werden er op een oprechte wijze een aantal misverstanden opgehelderd. Wie schetst mijn verbazing toen ik in het sept. nummer van de Humanist een ingezonden stuk van de hoogleraar vond, waarin mij een aantal totaal nieuwe verwijzen voor de voeten wordt geworpen. Ik betreur het dat er kennelijk een groot verschil bestaat tussen wat hij in het openbaar over mij en in een persoonlijk gesprek tegen mij zegt. Omdat ik mij als recensent door deze dubbele benadering in mijn integriteit voel aangetast en ik er de voorkeur aan geeft mij verder in het openbaar te verantwoorden, doe ik hem het volgende voorstel. In ons telefoongesprek vertelde Elders mij dat de studenten van de UvH zijn essay zeer bewonderden en mijn kritiek totaal niet konden plaatsen. Graag wil ik in een gastcollege de hand-schoen opnemen en mijn kritiek toelichten via een openbare discussie. Ik wacht Elders' uitnodiging af.

Hans Achterhuis (Enschede)

Spiritualiteit

In de Humanist van september breken Yoeke Nagel en Paul Breekveldt een lans voor de "spiritualiteit" zoals die in het tijdschrift Onkruid naar voren komt in allerlei 'alternatieve' geestelijke stromingen. Ook aan de moderne humanist zou dat verruimende inzichten moeten kunnen geven, en in het zoeken naar zin en oorzaak van ons bestaan "wordt geen mogelijk antwoord bij voorbaat uitgesloten". Als kritisch humanist heb ik daar in sommige opzichten moeite mee, en dan bedoel ik niet de genoemde biologische landbouw, Moerman-therapie, acupunctuur, creativiteitsverhoging voor managers, en andere reële zaken. Maar als er gerept wordt van "allerlei deuren en vensters" die geopend moeten worden naar "een boeiende wereld van onzichtbare en onverklaarbare fenomenen", dan gaan er bij mij eerder deuren dicht dan open. Waar ik vooral bezwaar tegen wil maken is dat Breekveldt de materialistische denker verwijt dat hij bang is voor de wereld achter de dingen, die hem in verwarring en afhankelijkheid zouden brengen. Ik denk dat eerder het omgekeerde geldt: juist de

mensen die in goden, geesten en allerlei krachten geloven, zijn gevangen, bijvoorbeeld in hun angst voor de dood, eenzaamheid, vreemde invloeden, en eventuele "zinloosheid" (feitelijk een zinloze vraag!) van het bestaan.

(ingekort door redactie)

Dirk Prins (Rhenen)

Onkruid-maffia

De reacties van de heren Nauta en Visser op de "Onkruid-bespreking" van Yoeke Nagel in de Humanist nr. 10 hebben mijn volle instemming. Ik betreur het dat deze "Onkruid-maffia" nu ook al in het Humanistisch Verbond is doorgedrongen. Men hoeft alleen al de advertenties in dit blaadje te lezen om te zien uit welke hoek de wind waait. Ik neem althans aan dat hierin geen verandering is gekomen sinds ik voor het laatst in mei 1992 hiervan kennis heb genomen. Verder kan ik u nog mededelen dat ik als humanist mij niet bij uitstek geschikt voel om mij te verdiepen in holistische theorieën. Aan de nonsens van de heer Breekveldt heb ik geen behoefte. Ik hoop dat de redactie in het vervolg bij de selectie van haar artikelen kritischer te werk zal gaan.

G. Busnach (Amsterdam)

Houden zo

Contact met de lezers van een tijdschrift is belangrijk. Ik ben 90 jaar en vind dat de 'Humanist' er aardig op vooruit is gegaan, beter en meer contact met leden en lezers. Het blad spreekt ook beter aan, is minder elitair. Houden zo!

W.D. Rozinga (Lecuwarden)

Hoop as

Ik schrok van de weinig tolerante reacties van twee Humanist-lezers op het artikel over Onkruid. Denigrerend en benauwend door het sterke accent op rationaliteit. Rationaliteit, die al het gevoel in de mens kan uitschakelen en vernietigen, om de paniek en angst te voorkomen die zou ontstaan als er iets niet begrepen kan worden - zoals de grilligheid van het leven. Als ik de stelling die wordt aangehaald ('Het humanisme vraagt om een rationele doordening, om explicitering van de levensovertuiging') op me in laat werken, houd ik een dor, droog gevoel over, alles tot op het bot doordacht, uitgehold en wat er over blijft is geen ruimte om te mogen zijn in deze wereld, maar eerder een hoop as.

S. Brouwer (Groningen)

Blij met New Age

Heel toevallig stonden er in de vorige Humanist twee ingezonden brieven en een artikel ("De natuur is ook los van de mens waardevol" van Wouter Achterberg) die ogenschijnlijk niets met elkaar te maken hebben, maar waarin ik toch verbintenis zag. Die ingezonden brieven voerden weer terug op een artikel in de Humanist daarvoor, wat over de beweging New Age ging. In die brieven werd daarover nogal 'minachtend' gedaan. Ik was juist ontzettend blij met dat artikel over New Age, als tegenwicht voor alleen het rationele. Daarin (en het zelfbewustzijn bv.) onderscheidt de mens zich van andere biota en het is natuurlijk ook een hele grote en mooie kracht. Dat is absoluut waar, maar het is

absoluut niet het enig zaligmakende en laten we ons alsjeblieft bescheiden houden! We staan inderdaad bovenaan de evolutionaire ladder waardoor we ons dat superieure gedrag (boven alle biota en abiota en meer dan dat!) menen te kunnen aanmeten. Maar daardoor is de wereld in zo'n ontzettend penibele toestand terecht gekomen, en hangt het voortbestaan van de (levende) aarde aan een zijden draadje. De mens kan zich die plaats niet permitteren! Het 'onderliggende' van het ecosysteem (ik noem het TauCoe - toeval en causaliteit), die ervoor gezorgd heeft dat de dingen zijn zoals ze zijn, bevatten we duidelijk echt helemaal niet. Wel zijn we inderdaad al aardig 'ver', maar bij meting verliest de mens het toch (zal het ooit kunnen? wat is inherent?); we zullen ons moeten aanpassen, ook in ons denken en ervaren dus! Ik hoop dat het genoeg en snel genoeg is.

Madelon ter Kuile
(Amsterdam)

Gasunie

Met verbazing heb ik kennis genomen van de zeer uitgebreide bijdrage in de Humanist over het pompeuze hoofdkantoor van de Gasunie in Groningen. Het ontgaat mij ten enen male wat deze 'moderne toren van Babel' te maken heeft met het humanistische gedachtengoed. Volgens de architecten is het gebouw met liefde voor de mens gebouwd. Dat zal wel zo zijn. Naar mijn bescheiden mening toont een dergelijk

gebouw aan dat topmanagers op een gegeven moment gevoel voor menselijke maat en betrekkelijkheid verliezen. Een artikel in de Humanist over de strijd van de milieubeweging tegen de Gasunie c.q. Nederlandse staat voor behoud van het natuurgebied in Langelo (Drenthe) - waar de Gasunie een opslagplaats voor gas wil, bouwen - zou mij meer aanspreken.

J. Vervaart (Veendam)

Onmenselijke misbaksels

Het is met verbijstering, maar ook met enige wrevel, dat ik de uitgebreide reportage heb gelezen over de zogenaamde organische architectuur van Ton Alberts en Max van Huut. Zelden heb zoveel onzin en pseudo-filosofie bijeen gezien. Voor de daarin gedebiteerde opvattingen geldt hetzelfde wat voor de treurigstemmende onmenselijke architectuur van de de door deze

architecten gecreëerde gebouwen geldt: chaotisch, verward en van een afgrijselijke lelijkheid. Toegegeven, de kritische opmerkingen over de arrogante Karel Weeber onderschrijf ik, maar dat is nog geen argument ter verdediging van de misbaksels waaraan beide genoemde architecten zich schuldig hebben gemaakt en waar onze kinderen nog vele jaren mee opgescheept zitten. Waarom wel aandacht voor deze onmenselijke en deprimerende architectonische misbaksels en niet voor de onlangs gehouden Cairo-conferentie over het wereldbevolkingsvraagstuk? War bleef ons standpunt over het abortusvraagstuk, waar was onze medeverantwoordelijkheid voor de naderende bevolkingscatastrofe die de wereld bedreigt? Het HV zweeg, officieel althans, in alle talen.

(Ingekort door redactie)

Ing. A.J. van der Kooy (Den Haag)

Meerten ter Borg: Religiositeit is hét mechanisme om van onzekerheid af te komen

Sommige mensen kunnen maar moeilijk accepteren dat religie iets is wat anderen achter zich kunnen laten. Daarom 'ontmaskeren' ze het religieuze karakter van allerlei hedendaagse verschijnselen - zo zou voetbal bijvoorbeeld een vorm van religie zijn. 'Een dergelijke rubberachtige omschrijving van het woord religie verliest elke onderscheidende waarde', vindt Paul Cliteur, voorzitter van het Humanistisch Verbond. In een toespraak bij de opening van het academische jaar op de Universiteit voor Humanistiek, verweet hij Meerten ter Borg zo'n 'rubberen' religiebegrip. Voelt de Leidse socioloog van godsdienst en levensbeschouwing zich aangesproken? Niet echt. "Religiositeit komt voort uit een natuurlijke behoefte aan uiteindelijke zekerheid. En die behoefte is van alle tijden." Meerten ter Borg is door het HV uitgenodigd om een lezing over dit onderwerp te houden op het congres van het Humanistisch Verbond op 26 november in Utrecht.

"De afgelopen twee eeuwen hebben mensen steeds meer invloed gekregen op hun eigen leven. Vroeger kon je niet kiezen welk beroep je ging uitoefenen. Als je vader een boerderij had, werd jij ook boer - en je moest hem gehoorzamen totdat hij dood ging. Nu kies je een beroep dat bij je past. Er is nog iets veranderd: iemand die de ploegbaas durfde te bekritisieren, werd vroeger op straat gezet. Nu vliegt de ploegbaas eruit, als de kritiek terecht is tenminste. Allemaal het gevolg van de democratisering van onze maatschappij."

zijn niet zeker van de juistheid van ons handelen. Het bestaan van die onzekerheid lijkt me niet te loochenen. Mensen dragen die in zich. Onzekerheid doet pijn, en we hebben het instinct om pijn te ontlopen.

Religiositeit is het meest gebruikelijke mechanisme om van die onzekerheid af te komen. Door middel van religiositeit kunnen we onzekerheid verdringen of een betekenis geven aan onze eindigheid. Die religiositeit kunnen we uitwerken tot stelsels die we gewoonlijk 'religie' noemen. Hierin ontwerpen we hemelen, hel-

Uit het leeglopen van de kerk volgt niet dat meer mensen humanist zijn geworden. Daar volgt alleen maar uit dat de religiositeit verbrokkeld is geraakt.

"Die democratisering heeft ook gevolgen voor de zingevingprocessen. Vroeger namen mensen automatisch het geloof aan dat de rest van de omgeving erop nahield. Daar werd verder weinig over nagedacht. Men volgde gewoon de dominee of de pastoor en aan zijn gezag werd niet getornd. Die riantie positie zijn de religieuze leiders onder invloed van de democratisering kwijtgeraakt. Mensen volgen niet langer voetstoots een leider, of die nu werelds of kerkelijk is. De kerkelijke leiders vinden die afbrokkeling van hun macht een probleem - en noemen het een 'crisis in de zingeving'."

"Mensen verkeren nu eenmaal in fundamentele onzekerheid. Moet ik echt uitleggen wat ik daarmee bedoel? Nou goed: wij mensen weten niet of dat wat wij vinden dat goed is ook echt goed is. Wij weten niet of er nog iets is na de dood. Wij

len en stelsels van reïncarnatie. Allemaal mensenwerk, en daarmee voor twijfel vatbaar. Maar religie geeft die ideeën een extra gevoelslading. Ze krijgen door middel van religiositeit een geur van bovenmenselijkheid, ze worden onbetwifelbaar. Nee, dat is geen truc, voor gelovigen worden ze dat echt. Zo werkt religiositeit.

Ja inderdaad, er zijn mensen die er zo op het oog in slagen om zonder religie te leven. Maar dat gaat niet vanzelf. Dat is een hele prestatie." (Ironische lach). "Je bent niet zomaar een humanist! Nee serieus, sommige mensen slagen er misschien in hun gemoedsrust te bewaren ten overstaan van die fundamentele onzekerheid. Die laten die fundamentele onzekerheid voor wat ze is. Maar verreweg de meeste mensen zoeken een strategie om met dit probleem af te rekenen, zodat die onzekerheid hen geen pijn meer doet. Dat

noem ik religiositeit, en dit soort religiositeit overleeft de secularisatie. Religiositeit moderniseert gewoon mee."

"Volgens mij bestaat er een positieve en negatieve vorm van religiositeit. In geval van positieve religiositeit verheft de gelovige iets boven een discussie - een Heiland, een beschermer, wat dan ook. Niet alleen traditioneel christelijke begrippen hoor, ook het geloof in economische groei zie ik als een symptoom van positieve religiositeit. Wij in het westen geloven dat groei goed is, dat economische vooruitgang ons uiteindelijk het paradijs op aarde zal brengen. Het streven naar een steeds beter produkt lijkt onze manier om angsten te bezweren.

Ik maak me grote zorgen over die enorme consumptiedwang. Maar negatieve religiositeit is zo mogelijk nog gevaarlijker. Het maakt dat de gelovige zondebokken ziet, dat hij iets of iemand sataniseert. Voor bepaalde akelige groeperingen zijn dat Turken of joden. Maar we moeten ook onze eigen moffenhaat durven erkennen voor wat het is: negatieve religiositeit. En om een voorbeeld van negatieve religiositeit uit mijn eigen leven te geven: kennissen van me raakten volkomen in paniek toen er een groep zigeuners in de buurt van hun nette villatje wilde neerstrijken."

"Waarom ik bij dit soort processen nog steeds wil spreken van religiositeit, en niet van irrationaliteit of iets dergelijks? Tja, we kunnen erover twisten of ik mijn woorden gelukkig kies. Maar ik kan vier redenen voor mijn gebruik van het woord 'religiositeit' aanvoeren. Allereerst sluit mijn gebruik ervan aan bij het dagelijks spraakgebruik. Ook daar wordt voetbal religie genoemd. En pas hoorde ik Reinbert de Leeuw zeggen: 'Als ik dit muziekstuk dirigeer, onderga ik een religieuze ervaring.' Hij gebruikt dat woord precies zoals ik het bedoel.

"Een tweede reden is, dat wij bepaalde processen in andere culturen wel religieus noemen. Waarom dan hier niet? De manier waarop Michael Jackson een poosje werd vereerd, dat was toch religieus? Dat moeten we durven erkennen, vind ik. Het heeft in mijn ogen iets hooghartigs om je eigen samenleving uit te roepen tot de enige die het zonder religie kan stellen.

Ten derde spreek ik van religiositeit omdat ik het verband wil laten zien tussen vroeger en nu. In de sociale wetenschappen heerst een overdreven neiging om breuken te laten zien. Nu, er is inderdaad veel veranderd, maar veel is ook hetzelfde gebleven en we hebben te weinig aandacht voor die continuïteit. Ik ben vooral geïnteresseerd in de constanten van het menselijk gedrag. De barbarij, het primitivisme in onze maatschappij bijvoorbeeld. Het is mooi om dat te kunnen vergelijken met gebeurtenissen in vorige fasen van onze beschaving. Gewoon, omdat het voor een wetenschapper altijd

De manier waarop Michael Jackson werd vereerd, dat was toch religieus? Dat moeten we durven erkennen.

mooi is om één noemer te hebben waarop verschillende tellers geplaatst kunnen worden. Religiositeit is wat mij betreft zo'n noemer.

Tenslotte gebruik ik dat woord religiositeit ook een beetje om te provoceren. Mensen gaan altijd zo steigeren als ik hen religieus noem, en dat vind ik wel leuk."

(Lacht). "Maar het slaat wel een beetje op mezelf terug. Het verkoopt moeilijk." "Sinds de Verlichting beweert men al dat de manier waarop mensen zin aan hun leven geven aan het verschuiven is. Mensen zouden dat niet meer op religieuze wijze doen, maar op wetenschappelijke of humanistische wijze. Vooral humanisten

denken dat natuurlijk graag. Ik geloof daar persoonlijk niet in, ik denk dat religiositeit nog wel degelijk bestaat. Zij is alleen gedemocratiseerd, dat wil zeggen: het religieuze *establishment* kan de religieuze praktijk niet meer vormgeven. Het gezag van de religieuze leiders is afgekalfd.

Religiositeit is daarmee ongrijpbaar geworden voor de levensbeschouwelijke elite. Maar die elite bepaalt nog wel de criteria voor religiositeit. Zij zegt: 'O jee, 55% van de Nederlanders is geen lid meer van een kerkgenootschap, dus 55% is niet langer religieus.' Zij gaat er dus vanuit dat religiositeit staat of valt met

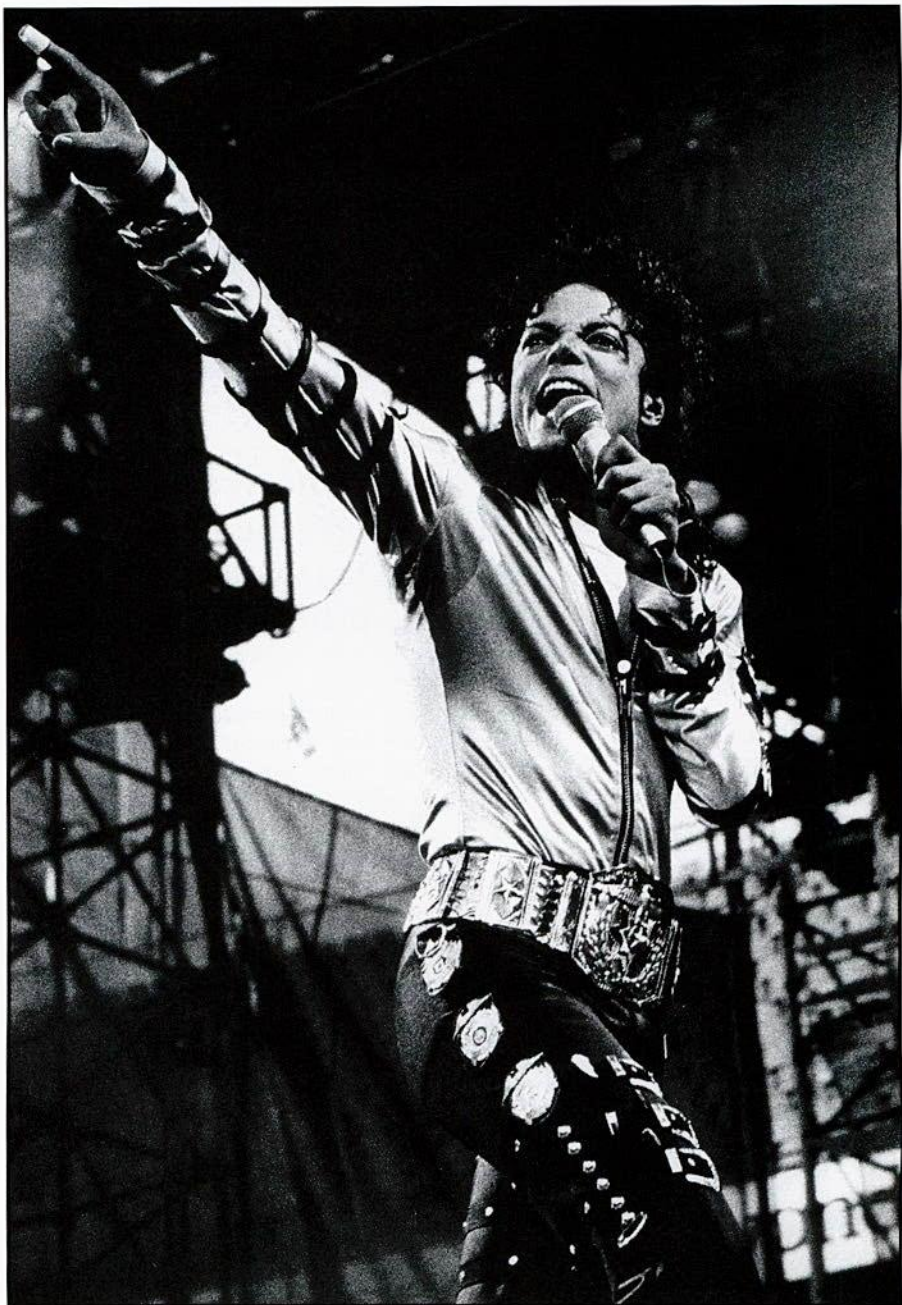

Foto: Lex van Rossen / HH

het lidmaatschap van een kerk. Volgens mij heeft religiositeit weinig te maken met naar de kerk gaan. Dat was vroeger trouwens niet veel anders. De kerkgang is altijd maar een klein onderdeel geweest van de religiositeit van mensen. Voor de rest geloofde men in spoken en ik weet niet wat voor flauwekul nog meer."

"Het opmerkelijke vind ik dat veel humanisten dezelfde denkfout maken. Sommigen claimen dat iedereen die uit de kerk wegloopt 'eigenlijk' humanist is. Daaruit blijkt dat ze dezelfde enge definitie van religie hanteren als de christelijke elite: religiositeit zou hetzelfde zijn als kerkelijkheid. Nu, uit het leeglopen van de kerk volgt niet dat meer mensen humanist zijn geworden. Daar volgt alleen maar uit dat de religiositeit verbrokkeld is geraakt.

Laten we wel wezen: ook humanisten vormen een levensbeschouwelijke elite. Humanisten en christenen zijn verwikkeld in een discussie over standpunten

**De meeste mensen
gaan liever poffertjes
eten dan over de zin
van het leven na
zitten denken.
Nietemin zijn de
meeste mensen okay.**

die stammen uit het begin van het democratiseringsproces. Zij formuleren onderling, in strijd met elkaar, wat 'zin' is en wisselen daarbij argumenten uit die ook al rond 1800 vigeerden.

Deze twee levensbeschouwelijke elites voeren een discussie die helemaal niet leeft onder de mensen die niet tot die elites behoren. Zo beschouwd zit humanisten en priesters in hetzelfde schuitje. Achter beide groepen lopen mensen niet meer zo vanzelfsprekend aan. De diepe verhalen van de levensbeschouwelijke virtuozen, of dat nu christenen of humanisten zijn, houden de aandacht steeds minder vast. Nee, ik weet niet of dat erg is. De elite vindt dat erg.

De meeste mensen geven hun leven zin door het te leven en niet door erop te reflecteren. De meeste mensen gaan liever poffertjes eten dan over de zin van het leven na zitten denken. Zo is het toch? Nietemin zijn de meeste mensen okay - ze zijn menslievend, willen het goede. Ze zijn humaan zonder daar verder over na te denken.

"Ik zie zeker nog een taak weggelegd voor de levensbeschouwelijke elites. Want ook al zijn zij hun monopolie kwijt, er zal altijd wel vraag blijven naar levens-

HSN-Studiedag Secularisatie

Het Humanistische Studiecentrum Nederland (HSN) organiseert op donderdag 30 november een studiedag over Secularisatie en de betekenis van een publieke religie.

Deze dag wordt georganiseerd naar aanleiding van een themanummer van het tijdschrift *Civis Mundi* met dezelfde titel. In het nummer verschijnen bijdragen van auteurs van verschillende huize, namelijk prof. dr R.A.P. Tielman, prof. dr L. Laeyendecker, dr A. Bodar, prof. dr S.W. Couwenberg, prof. dr G.G. de Kruijf en prof. dr P.B. Cliteur. Zij allen zullen vanuit hun verschillende levensbeschouwelijke achtergronden en wetenschappelijke specialismen hun licht laten schijnen over het thema.

Toelichting: Over publieke religie of publieke normen en waarden is het laatste woord nog niet gezegd. In de media is het een regelmatig terugkerend thema. We zijn in onze moderne westerse maatschappij op zoek naar een gemeenschappelijke geestelijke grondslag van een maatschappij die gekenmerkt wordt door een vergaande individualisering en tegelijkertijd een veelheid van religies en levensovertuigingen. Eerder gehanteerde uitgangspunten blijken niet meer te voldoen, maar hoe nu verder?

Het HSN ziet in het themanummer van *Civis Mundi* een inspirerende aanzet van een discussie over publieke normen en waarden. In hoeverre kunnen die (nog) geïnspireerd worden door de min of meer gevestigde levensbeschouwingen? Of hebben we juist inspiratie uit heel andere hoek nodig? De auteurs in *Civis Mundi* zijn bereid gevonden de discussie ook 'live' aan te gaan, met elkaar en met mevrouw dr C. Molenberg, universitair docent Geschiedenis en Spiritualiteit van het Christendom aan de Universiteit voor Humanistiek en met drs A. Oostlander, lid van het Europees Parlement voor het CDA en voormalig directeur van het Wetenschappelijk bureau van het CDA.

De studiedag wordt gehouden in Rotterdam, in de middag, onder voorzitterschap van mevrouw drs M.H. den Ouden-Dekkers, voorzitter van de Emancipatieraad. Informatie en aanmelding bij HSN, tel. 030-390189.

beschouwelijke ideeën. Aan die vraag kunnen dominees en humanistisch raadslieden mooi voldoen. Maar er is meer. Bij dramatische veranderingen in hun leven - bij geboorte, huwelijk en dood, maar ook bij rampen - hebben veel mensen een acute behoefte aan zingeving. Dan snakken ze opeens naar reflectie, dan willen ze weten waar ze het allemaal voor doen. Een dominee of een humanistische raadvrouw kan op zo'n moment hulp bieden. Volgens mij moeten de levensbeschouwelijke virtuozen dat veel meer institutionaliseren. Ze zouden een zingevingswinkel moeten beginnen! Ja, dat meen ik. Daar ligt een nieuwe markt, een nieuwe behoefte.

"Iedereen vraagt zich wel eens af waarvoor hij of zij nu eigenlijk leeft. Iedereen heeft ook levensbeschouwelijke noties meegekregen. Maar die noties zijn meest-

al niet helder, de meeste mensen kunnen er niet mee werken. Nu, dan roep je toch een dominee, een humanist, of een andere levensbeschouwelijke virtuoos te hulp die die levensbeschouwelijke intuïties verder voor je articuleert.

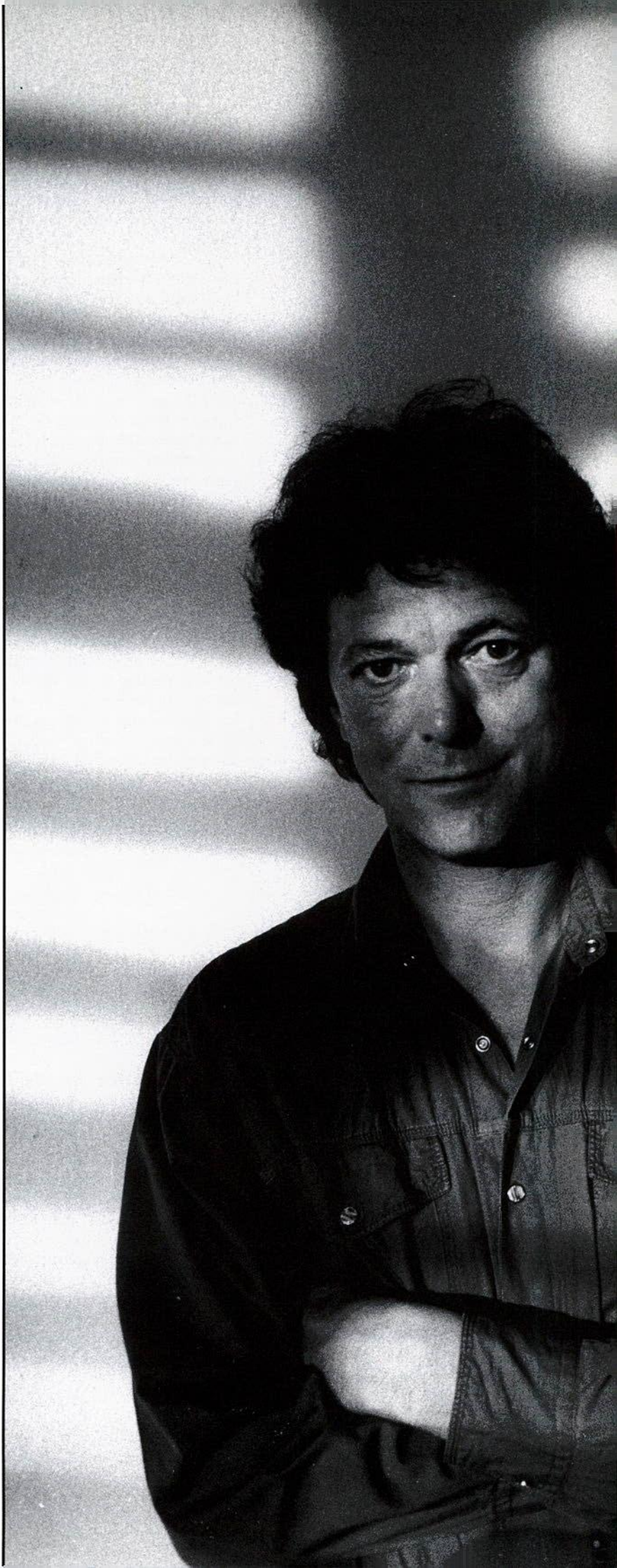
Ik raad humanisten aan om hun tijd niet te verdoen met het overwinnen van religiositeit. Dat is toch onbegonnen werk. Ik begrijp hen ook niet zo goed: waarom willen ze die religieuze impulsen toch ontkennen? Omdat religie ons in het verleden zo op onze kop heeft gezeten? Ach kom op, die tijd is toch al lang voorbij."

Boeken van Meerten B. Ter Borg: 'Een uitgewaaierde eeuwigheid: het menselijk tekort in de moderne cultuur' (1991) en 'De dood als het einde: een cultuursociologisch essay' (1993). Beide boeken zijn uitgegeven door Ten Have in Baarn.

Harrie Jekkers:

Foto: Guus dubbelman / HH

door Trudy Kunz

Ik hou van de glazen van het gedonder. Van erop en eronder.

Hij is van alles een beetje: muzikant, zanger en schrijver. Een troubadour die langs zalen trekt met liedjes en conferences. Een cabaretier die vol zelfspot de huichelarij en hypocrisie te lijf gaat. Harrie Jekkers (43) heeft er allemaal groot succes mee. Eerst als zanger in het 'Klein Orkest' (met hits als 'Over de muur' en 'O, o Den Haag'), later als auteur van de bestseller 'Tejo, de lotgevallen van een geëmancipeerde man' (samen geschreven met Haags maatje Koos Meinderts). En nu al weer enkele jaren met eigen solo-programma's waarin hij vaak terugblijkt op zijn gelukkige jeugd en op volkse wijze uitzichtloze ellende reduceert tot een oplosbaar probleem. Interview met Harrie Jekkers, die al aardig doet waar hij van droomt.

In zijn Utrechtse woning heerst de typische, nonchalante gezelligheid van een alleenwonend manspersoon. Alles wat een mens nodig heeft, staat of ligt of hangt er. Buiten, in de opgebroken straat, drenzen boren en machines, maar die stoorzenders leggen het al gauw af tegen de présence van de gastheer. We proberen het geheim van zijn succes te doorgronden en hij zegt: "Ik ben niet literair, en ik ben geen echte muzikant. Ik kan wel aardig gitaar spelen en een beetje zingen, maar ik heb maar een beperkt bereik. Ik kan geen noten lezen, ik ben niet klassiek geschoold. Ik ben niet echt een schrijver en ook niet echt een toneelspeler. Maar ik heb van alles een beetje en dat leidt blijkbaar tot een mengmoes die bij veel mensen aanslaat." In onweerstaanbaar Haags benadrukt hij dat hij zijn chronisch uitverkochte voorstellingen zeker niet tot 'kunst' zou willen verheffen. "Het is hooguit amusement," zegt hij, "ook voor mezelf. 'Leuk,' denk ik als ik naar mijn werk ga, 'twee uur lang mensen vermaken!' Een beetje een uitslover ben ik wel. Als ik ga zwemmen, steek ik eerst mijn teen in het water en dan glij ik er eens heel voorzichtig in. Maar staat er een mooie meid te kijken, dan duik ik van de hoge. Zo ben ik, daar moet ik vrij

eerlijk over zijn. En die eigenschap moet je wel hebben, wil je dit werk kunnen doen. Ik heb het er wel eens met Youp van 't Hek over gehad. Die zegt: 'wij zijn uitslovers'. Dat moet je zijn. Anders ga je er niet voor staan."

We zitten aan zijn lange grenenhouten tafel, zo'n tafel waaraan je eet, praat, werkt en woont, en verzeilen binnen de kortste keren in Den Haag, waar het allemaal begon. Harrie: "Ik ben altijd heel dicht bij mijn roots gebleven. Ik kom uit een arbeidersgezin, dat wil zeggen - mijn vader is later opgeklommen tot winkelchef, bij 'De Gruyter'. Hij begon als magazijnbediende, met vijf jaar lagere school. Kon geen brief schrijven. Mijn moeder was iets erudierter, die had de naaischool gedaan. Het was zo'n gezin van 'de kinderen moeten het beter krijgen dan wij'. Het hoogste dat mijn ouders in hun hoofd hadden, was dat mijn broer en ik gingen studeren. Zo'n typisch arbeidersgezin dat alles bij elkaar legde om het ons later goed te laten krijgen. En opgevoed met 'je bent iemand, je bent een Jekkers, daar kun je trots op zijn.' Je moest ook vooral gewóón blijven, nooit vergeten waar je vandaan kwam. Mijn vader was

Ik ben ook wel eens jaloers op al die mensen die wél samen gezapig op de bank kunnen zitten en gelukkig zijn.

een socialist, mijn moeder een beetje katholiek. Een hele lieve combinatie. Ik ben met zoveel liefde, aandacht en belangstelling opgevoed, dat ik daar een rotsvast vertrouwen in mezelf aan heb overgehouden. En dat is een groot geschenk, waarvan ik de indruk heb dat je dat je leven lang niet kunt terugbetalen."

Zo goed als zijn ouders het hebben gedaan, zo slecht zou hij het zelf doen, als vader. Daar is hij van overtuigd. Teveel gehecht aan zijn vrijheid, aan alles wat hij leuk vindt en wat met kinderen niet of nauwelijks meer gaat. Nee, kinderen - hij moet er, in ieder geval in deze fase van zijn leven, niet aan denken. "Als je kinderen hebt, moet je het heel goed doen, écht heel goed doen. Eigenlijk moet je voor die kinderen leven, bijna. Wat ik zo'n beetje om me heen zie, is dat iedereen moet werken, en de kinderen worden wel

zorgvuldig opgevoed, maar soms zie je ook dat mensen voor een kind kiezen vanwege 'de bijzonder fijne ervaring van het hebben van een kind' (hij neuzelt een denkbeeldig ouderpaar na) en vervolgens wordt dat kind compleet weggemoffeld in crèches en toestanden omdat iedereen moet werken. Tja, denk ik dan, ik ben benieuwd of dit straks wel zo leuk uitpakt."

Hij raakt niet uitgepraat over zijn jeugd, zijn nest, zijn ouders. Een toonbeeld van verdraagzaamheid waren ze, wat begin jaren zestig iets heel bijzonders was. Harrie: "Al mijn vrienden hadden ruzie met hun vader en moeder, lange haren contra spruitjeslucht, maar ik nooit. Ik was een enorme uitzondering. Mijn vrienden gingen niet meer naar de kerk, 'ze deden maar'. En dan kwamen ze bij ons thuis pils drinken. Zaten we in de voorkamer

Harrie Jekkers: Werk is absoluut niet nummer één in mijn leven. Ik ruim ongelooflijk veel plaats in voor vrije tijd.

Foto: Harald Berkhout

allemaal te schreeuwen tegen de maatschappij, en mijn vader zat daar tussenin lekker mee te kankeren. Ik kan echt heimwee hebben naar mijn jeugd. Mijn vader en moeder zijn ook mijn hele leven mijn vriendjes gebleven. Mijn vader is helaas overleden maar met mijn moeder gaat het nog steeds door. Als ik een probleem heb of er is iets mis, dan krijgt zij alles te horen. Gaan we lekker zitten drinken - 'Cola vieuxtje, moeder?' - en ouwehoeren. Leuk!

Ik ben me er ook altijd van bewust geweest dat ik een bijzondere vader en moeder had. Mijn vader was een zeer wijs man - wijs van het 'gewone' soort. Zo heeft hij bijvoorbeeld ooit tegen mij gezegd: 'Harrie, je moet proberen te winnen, maar je moet ook leren te verliezen, en dat laatste is het moeilijkst. Als je verliest moet je dapper zijn, het opgeven en iets anders gaan proberen.' Dat heeft die man tegen mij gezegd - een man met vijf jaar lagere school. Hij had geleefd en hij wist: dát is het. En dat vind ik mooi. De waarheid is vaak simpeler dan je denkt. Ik heb zelf Freud gelezen, en Fromm, en Karl Marx; ik heb een jaar politicologie gestudeerd en ik heb de geschiedenis van

Het mooiste is altijd: doen waar je van droomt. Dat proberen te bereiken, daar ben ik het beste in.

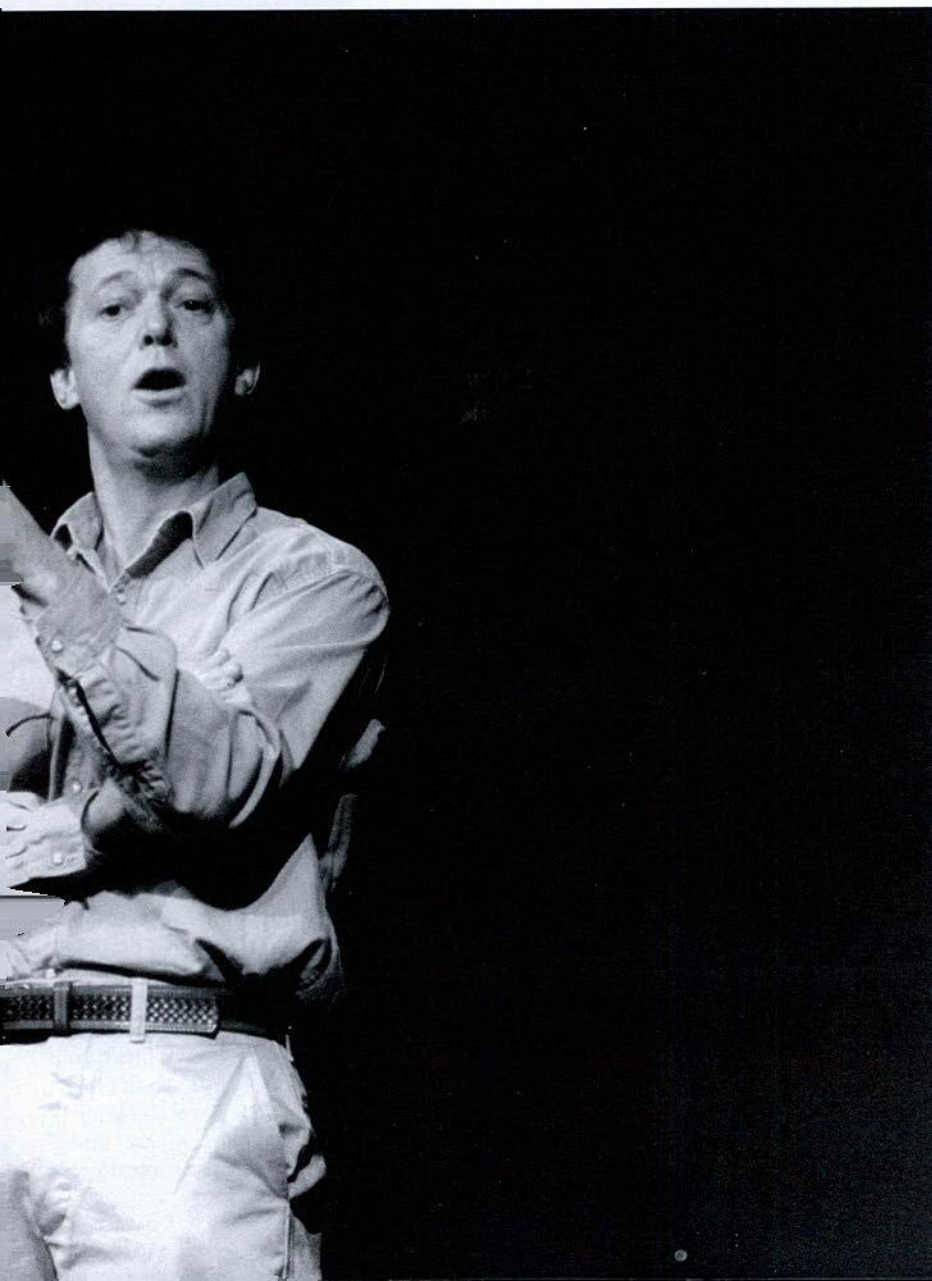
de Westerse filosofie doorgesprokkeld, maar op een gegeven moment dacht ik: het komt in dit leven toch altijd weer neer op waarheden die ze in de arbeidende klasse allang weten."

Over de dood van zijn vader: "Hij was al 75 en je zag het aankomen. De laatste acht jaar van zijn leven heeft hij twee keer op de intensive care gelegen met een longprobleem en een hartprobleem. Zijn dood was een behoorlijke klap, maar ik ben er niet van onderuit gegaan. Iedereen dacht dat dat zou gebeuren, omdat ik zo'n ongelooflijk goeie band met hem had. Als er iets met zijn vader is, dachten ze, nou jongen, dan gaat-ie eraan! Maar het viel mee. Ik snapte dat eerst helemaal niet. Schrok er eigenlijk een beetje van. Maar ik heb erover nagedacht en toen begreep ik het. Het was zo - mijn vader is 15 jaar lang gepensioneerd geweest en in

die 15 jaar heb ik alles met hem doorgepraat. Er is niets wat ik nog tegen hem had willen zeggen toen hij dood was. En die schuld, waarvan ik weleens had gedacht dat ik hem nooit zou kunnen terugbetalen, had ik eigenlijk al bijna afgelost.

Want als mijn ouders iets vroegen, dan deden we dat, mijn broer en ik. Toen we met z'n allen in Spanje zaten - ik nam ze 's zomers altijd mee naar Spanje, waar ik een vaste stek heb - zei mijn vader ineens: 'Je moeder en ik vereenzamen in Den Haag, want bijna iedereen is dood en julie wonen allemaal in Utrecht'. We zaten op het strand, ik zie het nog voor me, en ik vroeg: 'Wat wil je dan?' Hij zegt: 'In Utrecht wonen.' 'Dat is goed,' zeg ik, 'dan gaan we dat regelen.' En toen we thuis kwamen, zijn we een huis voor hen gaan zoeken bij mij in de buurt. Dat hebben mijn broer en ik nog samen staan behangen. En toen mijn vader dood was, had ik eigenlijk alleen het gevoel: het is één groot feest geweest. Het was jammer dat dat feest nu afgelopen was, maar ik had het alleen maar goed met hem gehad. Ik had ook geen last van schuldgevoelens, wat je bij anderen weleens ziet omdat ze ruzie met hun ouders hebben gehad en het nooit goed hebben uitgepraat. We hebben ook het geluk gehad dat hij zo oud is geworden. Nu heb ik hem mijn roem nog kunnen laten zien, en mijn broer z'n kinderen. Dus het was een heel mooi, afgerond geheel. Vanuit mijn ervaring kan ik iedereen aanraden: als je vader en moeder ouder worden, ga dan puin ruimen met ze. Want je kunt er de klok op gelijk zetten dat je na hun dood een schuldgevoel krijgt als die relatie niet af was. Ik bleek volkomen voorbereid te zijn op m'n vaders dood, omdat het af was. We hadden gewoon alles gezegd."

Verrassend genoeg is zijn werk, hoewel belangrijk, absoluut niet nummer één in het leven van Harrie Jekkers: "Ik vind de liefde, in wat voor vorm dan ook, eigenlijk het belangrijkste. Op de tweede plaats komt niks doen en pils drinken. Gezelligheid dus. En daarna komt werk. Je móet werken, een mens kan niet leven als een kat - in de zon liggen en zijn bakkie leegeten. Dat zou ik wel graag willen, en daarom ruim ik in mijn leven ook ongelooflijk veel plaats in voor vrije tijd. Maandenlang in Spanje zitten, dat vind ik leuk. Het hoogste wat er is, is niks doen. Maar dat kun je alleen als je wat gedaan hebt. Je moet een hele berg laweren bij elkaar werken zodat je kunt rusten, niks doen en eens om je heen kijken of er in de liefde nog iets te koop is." ►

Intensive Care

Daar ligt ie dan.
Ze houden hem gevangen
met zuignappen en slangen
en blind kijkt hij mij aan.

Daar ligt ie dan:
Infuzen, medicijnen.
Zijn hartslag golft in lijnen
en ik hoor hier te staan.

Vroeger toen ik klein was
kon hij de spoken zo verdrijven
Dan ging hij naast me zitten
en zei: ik zal altijd bij je blijven.

En daar ligt ie dan.
Tussen al die andere zieken.
Voer voor de grafieken.
En ik hoor hier te staan.

Vroeger als ik ontroostbaar was
zei hij: het leven dat is kiezen.
Je moet proberen om te winnen
maar ook leren te verliezen.

En daar ligt ie dan.
Ze houden hem gevangen
met zuignappen en slangen
en ik hoor hier te staan.

Hij heeft me eens verteld hoe
hij op zijn trouwdag moest beloven
om voor de kinderen
naar de kerk te gaan.
Soms wou ik nu, gek, dat
hij echt geloofde.
Maar ja, dat heeft ie nooit gedaan.

(CD *De man in de wolken*)

**Ik kan echt heimwee hebben
maar m'n jeugd. M'n vader
en moeder zijn ook m'n hele
leven m'n vriendjes
gebleven.**

Foto: Harald Berkhout

Of er wát?

Hartveroverende grijs. "Ja, is dat zo gek? Weet je wat mij het allermooiste lijkt: als je je hele leven lang verliefd blijft. Dat lijkt mij geweldig, maar ik heb er een beetje moeite mee om dat te blijven op één iemand. En als ik het gevoel krijg dat ik bezig ben water in de wijn te doen, dan houdt het voor mij op. Dan maak ik het uit. Of ik stop met het samenwonen. Maar als er eens een keer iemand opdaagt waarvan ik denk: hé, daar blijf ik mijn hele leven verliefd op, dan zal ik er waarschijnlijk mijn hele leven bij blijven. Maar die heb ik nog niet gevonden en ik zoek ook niet zo hard. Ik zie wel."

Later in het gesprek komt hij uitvoerig op dit thema terug. Zonder enig voorbehoud geeft hij zich bloot, op zo'n manier dat ik bijna raadgevende neigingen krijg. Maar gelukkig worden die door zijn relativerende ondertonen in de kiem gesmoord. Zo kan hij breed grijnzend pomen: "Ik krijg er last van als het een sleur wordt. En je wordt zo gesociali-

seerd door verkering. Je moet naar je schoonfamilie, je moet op lullige feestjes komen, je moet aandacht hebben voor een ander waar je niet altijd zin in hebt. En als je een kind krijgt, ben je er helemaal aan. Dan moet je lid worden van 't Hummeltje', je moet meevaderen en leesmoeder worden, en dat zijn allemaal dingen waar ik niet veel trek in heb. Ik ben liever ongebonden. Maar ik wil mijn vrijheid graag inleveren als er iets goeds voor in de plaats komt. Want dat moet ik erbij zeggen: ik ben ook weleens jaloers op al die mensen die het wel kunnen, die wel samen gezapig op de bank kunnen zitten en gelukkig zijn. Een leven als een zacht golvende lijn, waarin alles deugt en klopt en die op een gegeven moment wordt doorgeknipt door de dood. Dat lijkt me wel wat, maar ik hoor bij de afdeling pieken en dalen. Uiteindelijk kies ik daar altijd voor." (Zijn liedje 'Orkanen' citerend): Ik hou van de glazen van het gedonder, van erop en eronder, en daar moet je je consequenties uit trekken. Dan ben je soms alleen. Dat is niet altijd

leuk, maar dat hoort bij me. Iets anders kan ik niet. Ik denk weleens: misschien draag ik het kind dat ik zelf was meer in me mee dan anderen."

"Het mooiste is altijd: doen waar je van droomt. Dat proberen te bereiken, daar ben ik het beste in. Je merkt weleens jaloezie op die levenshouding van mij, maar het kan mensen ook stimuleren. Er zijn meisjes die op grond van 'De boodschappentas', een liedje van 'Het Klein Orkest', bij hun vriend zijn weggegaan. Omdat ze daardoor net dat duwtje in de rug kregen dat ze nodig hadden."

Hoe gaat dat liedje dan?

Hij zingt zachtjes: "Hoe moet ze dat nou zeggen, 't is zo moeilijk uit te leggen, maar het lukt niet meer. Ze is dat gevoel kwijt, haar lichaam spreekt de waarheid, het lukt niet meer. En dan schrijft zo'n meisje me: 'Beste Harrie, ik heb dat liedje twintig keer gedraaid, en wat denk je? Ik heb mijn koffers gepakt, en hij kan doodvallen. Bedankt!' Dat is een enorm com-

pliment, kun je je dat voorstellen?

Of er komt een meisje naar me toe dat zegt 'ik word geslagen.' Dan heb ik een advies, dan zeg ik: 'ga dan bij hem weg.' 'Maar ik hou van hem,' is het dan. 'Dan ben je gek', zeg ik, 'liefde doet geen pijn. Dat kán niet.'

Maar sommige mensen laten zich de meest waanzinnige dingen aanleunen. Alleen maar uit angst voor de eenzaamheid. En dat intrigeert me ook, om dáár weer een lied over te schrijven. Waarom laat iemand zich slaan? Onbegrijpelijk, voor mij. Een vrouw heeft me eens geprobeerd uit te leggen hoe het werkt. Bij de eerste keer ben je verbaasd en je gaat vragen 'waarom?' Dan gaat hij zeggen 'sorry, moeilijke jeugd gehad, het ligt aan vroeger.' En voor je het weet heb je weer een hengst te pakken, en nog een, en dan slijt dat er een beetje in. Het wordt een gewoonte, die zo'n relatie langzaam maar zeker tot een hel maakt. Maar uit angst voor de eenzaamheid is degene die geslagen wordt niet in staat om op te stappen. Ik snap het mechanisme wel, maar ik ben

Niet een opofferend leven of een dienstbaar leven is een goed leven. Een dapper leven is een goed leven.

ertegen. Over zulke extreme dingen heb ik een keiharde moralistische mening en wil ik ook een moralistisch lied maken. Maar dan moet het wel heel duidelijk liggen."

Hij staat op om de koudgeworden koffie te verruilen voor een borrel. Praat intussen gewoon door. Bekers worden aan de kant geschoven, glaasjes gevuld, een shagje gerold. "Hè," zegt hij verlekkerd, "ik kom op m'n praatstoel!"

De boodschap, zegt hij, is in al zijn teksten toch een beetje waar Bob Dylan uiteindelijk ook op uit is gekomen: wees lief voor mekaar en dapper voor jezelf; kom voor jezelf op want niemand anders doet het voor je. Harrie Jekkers: "En als je

voor jezelf opkomt, word je een tevredener mens en daardoor kun je meer betekenen voor anderen. Zoiets. Toch zou ik niet in een notedop kunnen zeggen wat mijn levensfilosofie is. Een dapper leven is een goed leven - ja, dát eigenlijk. Niet een opofferend leven is een goed leven, of een dienstbaar leven is een goed leven, maar een dapper leven. Iedereen weet van zichzelf waar zijn eigen dapperheid ligt. Je weet wanneer je gaat lopen sjouwen met jezelf en daardoor ook met de mensen om je heen. *Go for it*. Probeer te winnen, maar leer ook te verliezen. Ga tot waar een compromis móet, maar begin niet al met compromissen uit angst voor de eenzaamheid. De gok wagen en dapper zijn, daar gaat het om."

Orkanen

Alles is genummerd en in kaart gebracht.
Nederland is opgedeeld, verhuurd, verkocht, verpacht.
Geregeld, betegeld, ingepolderd, afgeperkt, uitgedacht.

Naar elk dorp een weg, een bord voor elk gevaar.
De wegenwacht voor pech en keurig naast elkaar
liggen wegen voor auto's, paden voor fietsers, het trottoir.

Een park voor de leeuwen, de herten in een kamp.
De kruimels voor de spreeuwen en de muisjes aangestampt.
En de koe in de kinderboerderij in de stad zegt: boe.

Refrein

En ik houd van Orkanen met mooie meisjesnamen.
Ik houd van brakende vulkanen die uit hun slaap zijn opgestaan.
Ik houd van te veel van het goede. Van nog echter dan echt.
En ik houd van iedereen die nog meent wat hij zegt.

Voor elk probleem een talkshow, een theater voor de lach.
Voor elke klacht wel een bureau met een slagzin en een vlag.
En vrouwen bellen vrouwen, bellen mannen, bellen meiden,
bellen bakvissen, doe en dag.

Bejaarden bij bejaarden, voor elke handicap een groep.
Ontaarden bij ontaarden, allesbranders voor de troep.
De tuintjes aangeschoffeld en de gekken weggemoffeld in het bos.
Voor elke twijfel een geloof, voor elke angst een therapie.
Alle pijn verdoofd en op verzoek euthanasie.
Als de dood voor het leven zijn we, laf, met een been in het graf.

Refrein

En ik houd van hoog van de toren.
Van het kaf en het koren.
Ik houd van trots in de branding.
Ik houd van de hak op de tak.
Ik houd van de glazen van het gedonder.
Van erop en eronder.
Ik houd van geld over de balk
en van geen stuiver op zak

En ik houd van Orkanen met mooie meisjesnamen.
Ik houd van brakende vulkanen
die uit hun slaap zijn opgestaan.
Ik houd van te veel van het goede.
Van nog echter dan echt.
En ik houd van iedereen die nog meent wat hij zegt.

(CD *De man in de wolken*)

Iedereen weet van
zichzelf waar zijn eigen
dapperheid ligt. Je
weet wanneer je gaat
lopen sjoemelen met
jezelf en daardoor ook
met de mensen om je
heen.

Je klinkt als een rots in je eigen branding.

Verrast: "Toch ben ik er zelf nog niet helemaal achter wat mijn kern is, wie ik echt ben en wat ik echt wil. Het is ook niet zozeer dat ik weet hoe het moet, alleen weet ik wel, om me heen kijkend, dat een beetje lef een mens zoveel goed doet. Probeer je dromen waar te maken - uiteraard binnen de beperkingen van wat ethisch gesproken mag en kan. Dat lucht zó op."

Kun jij leven zonder een god?

"Ja. Makkelijk. Ik ga ervan uit dat het leven een totaal zinloze gebeurtenis is. En dat is voor mij absoluut niet ernstig. Shakespeare zei: 'Life is but a dream between

two periods of sleep'. Zo zie ik het ook. Je komt van niks in een droom terecht, en even later houdt die droom weer op. We kunnen er nooit achter komen waar het voor dient. Ik ga niet zeggen dat God niet bestaat, maar ik voel die drang niet om erin te gaan geloven. Dus ben ik tot de conclusie gekomen dat het leven geen zin heeft en dat je er zelf een zin aan moet geven. Dat probeer ik te doen op de manier die ik doe en dat is voor mij geen enkel probleem. Dan zeggen mensen weleens tegen me: 'ja, maar denk je dan echt dat er niks is? Het kan toch niet allemaal zinloos zijn?' 'Is het ook niet,' zeg ik dan, 'de zin zit hem erin dat je leeft. Daar kun je van genieten. Het leven is een soort cadeautje.'"

Waar haal jij je moraal vandaan als je het leven zinloos vindt?

Zonder enige aarzeling: "Die haal ik uit mijn half-katholieke jeugd. Eigenlijk is mijn ethische premisse" - (lacht) 'ik begin meteen moeilijke woorden te gebruiken' - " 'wat u niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet.' Dat is alles. En iedereen weet hoe dat zit. Moet ik jou eens een klap geven! Zou jij dat leuk vinden, als jij een klap krijgt? Nee. En je moet iemand ook niet in de steek laten, dat is pijnlijk, dat moet je niet doen. Als ik het zelf doe, omdat het voor mijn gevoel echt niet anders kan, voel ik me daar schuldig en elendig onder. Omdat ik weet hoe het voelt om in de steek gelaten te worden, om liefdesverdriet te hebben. Iedereen

weet waar de problemen zitten, want we zijn allemaal mens. En dáárom kan ik verontwaardigd zijn, of zelfs moralistisch worden, als ik zie dat een ander wordt geslagen, of onrecht aangedaan. Het ligt heel duidelijk. Wie vindt het leuk om honger te hebben, zoals in Afrika? Dat willen wij ook niet hebben, dus daar moeten we wat aan doen. De asielzoekers die hier komen? Groot gelijk, zouden wij ook doen. Zij hebben niks en wij hebben alles. Je hoeft je maar twee seconden in die ander te verplaatsen en je weet aan welke kant je moet staan. Daar ontleen ik, als een soort pact, mijn levensvisie aan. Daarom kan ik ook een benefietvoorstelling voor iets spelen, of geld voor iets gireren, of ergens op stemmen, of ideeën hebben over de wereld. Maar verder kom ik niet - niet in die zin dat dat gekoppeld is aan een god die dat in mijn hoofd geplant heeft. Het is gewoon een vrij rationele overweging die ik snap, en op basis daarvan handel ik. Maar niet vanuit een socialistische overtuiging, of vanuit een geloofsovertuiging. Gewoon vanuit mezelf. Ik denk dat ik wat dat betreft vrij dicht bij het humanisme zit."

Op de valreep krijg ik nog een kleine toefgift, net als in het theater. Hij lijkt misschien zo energiek, en positief, en misschien zelfs bruisend, maar natuurlijk schijnt bij hem ook niet altijd de zon. Dat

En dan schrijft zo'n meisje me: 'Beste Harrie, ik heb dat liedje 20 keer gedraaid en wat denk je? Ik heb m'n koffers gepakt, en hij kan doodvallen. Bedankt!'

is althans wat hij me monter meedeelt. Harrie: "Soms moet ik m'n eigen liedjes draaien om mezelf weer op te krikken."

Wanneer voel je je zo?

"Als ik door mijn egocentrische instelling en mijn tekort aan het vermogen water bij de wijn te doen, andere mensen kwets. Daar kan ik veel verdriet over hebben. Want eigenlijk reproduceer ik in mijn leven niet waar ik zo van hou in mijn eigen vader en moeder. Zoals die elkaar met respect en liefde behandeld hebben. Hun voorbeeld was: je houdt van elkaar, en je krijgt kinderen en alles is leuk. Maar zo is mijn leven niet gelopen. Ik heb gewoon geen lange adem als het te dichtbij komt en het voelt weleens heel treurig dat je, door te zijn zoals je bent, iemand hevig kunt teleurstellen en verdriet doen. Dat is mijn tekort, en eerlijkheid helpt niet. Je kunt, als je met iemand begint, wel zeggen hoe je in elkaar steekt, maar die ander denkt dan toch 'misschien wordt het wel

wat.' En dat denk ik zelf ook altijd weer." **Ben je nooit bang voor de uiteindelijke eenzaamheid?**

"Nee, niet echt. Ik kan heel goed alleen zijn. Hoewel - ik ben weleens zeer onder de indruk geraakt van een interview met Ko van Dijk op de radio, een jaar of twaalf geleden. Dat die man helemaal alleen dood is gegaan, dat is toch wel iets ... Hij had kinderen bij die en kinderen bij die, en hij had daar schitterende verhalen over. Maar die man was zo eenzaam uiteindelijk in zijn leven ..."

Wat denk je dan?

Triomfantelijk: "Dat ik tóch niet voor de zekerheid kies. Dan slaat die eenzaamheid maar een keer keihard toe - dat moet dan maar, daar heb ik dan zelf voor gekozen."

De Vara zendt 'Met een goudvis naar zee' uit op de televisie op zaterdag 21 januari 1995 om 20.15, Nederland 3.

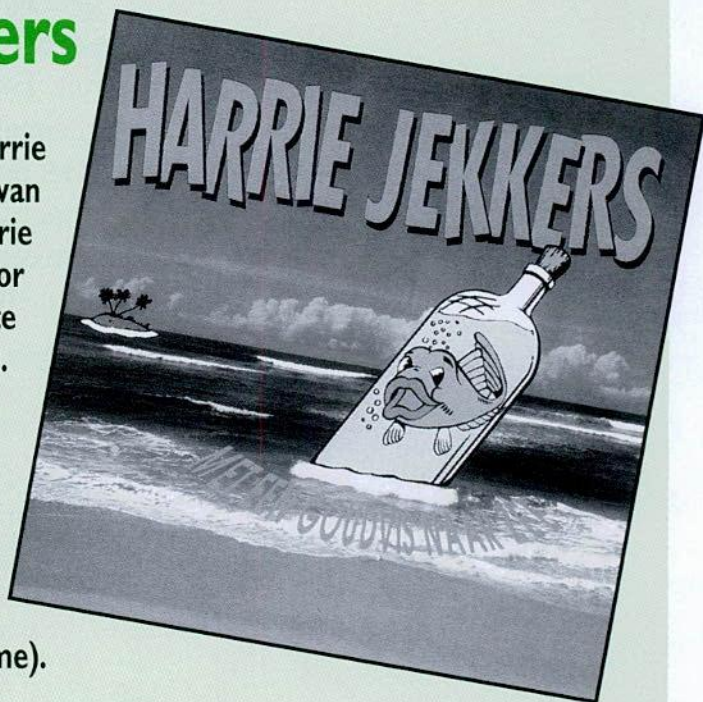
Gratis dubbel-CD (gesigneerd) voor 25 Humanist-lezers

Eind november verschijnt de nieuwe CD van Harrie Jekkers. Deze dubbel-CD bevat teksten en liedjes van zijn programma 'Met een goudvis aan zee'. Harrie Jekkers heeft 25 van deze dubbel-CD's speciaal voor de Humanist gesigneerd en deze zijn gratis te verkrijgen voor Humanist-lezers.

Wilt u kans maken op één van deze dubbel-CD's, stuur dan een kaartje met uw naam en adres naar:

Redactie Humanist, Postbus 114, 3500 AC Utrecht onder vermelding van 'Gratis CD Harrie Jekkers'. U kunt tot 9 december insturen.

(Medewerkers van het Humanistisch Verbond zijn uitgesloten van deelname).

Stuur ons een kaartje!

Voor zichzelf of voor de ander,
waarvoor leeft een mens?

Om zichzelf te realiseren,
om alle verlangens en behoeften
te bevredigen en alle talenten
voor zichzelf uit te buiten?
Of leeft een mens vooral voor
een ander? Voor de
medemens die z'n hulp nodig
heeft, voor de wereld die
beter moet? Misschien wisselt
het antwoord op deze vragen
met de situatie waarin
iemand zich bevindt.

In deze serie komen mensen
aan het woord die vertellen
hoe ze hun eigen invulling
geven aan hun plek in de
wereld. De één gebruikt zijn
talenten om zich in te zetten
voor een wereld zonder
racisme waardoor hij zelf
maar weinig privé-leven
overhoudt. Een ander
heeft zich jarenlang
weggecijferd voor De Goede
Zaak tot het haar opbrak.
Toen volgde de ommezwaai
en ging ze haar eigen droom
verwezenlijken. Ook komt in
de serie een reiziger aan het
woord die jarenlang over de
wereld heeft gezworen. En
hoe lukt het die vrouw om
met haar hulpbehoevende
partner toch haar eigen leven
te leiden?

Allemaal mensen die keuzes
maken hoe zij in het leven
willen staan. Mensen die
zichzelf centraal stellen, of
mensen die zich richten op
hun medemens. En mensen
die het lukt om voor zichzelf
én voor de ander te leven.

Han Noordegraaf: Ik vond dat ik me moest wegcijferen. Maar diep in m'n hart wilde ik het anders.

Ze waren nog maar enkele jaren bij elkaar toen Han Noordegraaf merkte dat haar man last kreeg van geheugenstoornissen. Ook zijn gedrag veranderde. Eerst schonk ze er weinig aandacht aan, al rinkelden er af en toe alarmbelletjes. Maar hij ging steeds verder achteruit. Twee jaar geleden werd duidelijk dat hij aan de ziekte van Alzheimer leed. Hij werd hulpbehoevend en afhankelijk van haar zorg. Het bracht haar in grote tweestrijd. Ze wilde hem verzorgen, maar ook een eigen leven overeind houden. Uiteindelijk lukte het haar om een evenwicht te vinden. "De ene dag kan ik in mijn eigen tempo lopen. Daardoor vind ik het niet erg om me de volgende dag aan te passen aan zijn tempo."

Han Noordegraaf (57) leerde haar huidige man Arie (67) kennen toen ze nog getrouwd was met Jan. Arie was een huisvriend, met wie het echtpaar regelmatig optrok. In 1987 overleed Jan, na een lang ziekbed. Een maand of vier later nam Arie contact met haar op. Han Noordegraaf: "Ik was ondertussen terug naar Bilthoven verhuisd. Daar voelde ik me veilig. Ik had veel verdriet over Jan. Deed niet veel anders dan knus thuis blijven, naar mooie muziek luisteren. Toen nodigde Arie me uit voor een etentje. Hij

vertelde me dat hij meer dan vriendschap voor me voelde. Diezelfde avond werd hij ziek en moest bij me blijven logeren. Ik vond het heerlijk, had iets om handen, iemand om voor te zorgen. En eigenlijk is hij nooit meer weggegaan."

De eerste jaren samen verlopen in een rustige en ontspannen sfeer. Arie gaat overdag naar zijn werk, Han Noordegraaf is veel thuis. Langzaam krabbelt ze uit het dal en pakt de draad van haar leven op. Gaat een schildercursus doen, neemt een baan als oppasmoeder en zoekt weer contact met haar vriendinnen. Met haar man gaat het ondertussen minder goed. Hij is veel moe, wordt vergeetachtig, krijgt problemen met autorijden. In 1989 wordt hij afgekeurd voor zijn

door Japke Schonewille

foto's: Peter van der Meer

Het leven met een Alzheimer-patiënt als partner

werk. Han Noordegraaf: "De huisarts schoof het op stress, overspannenheid. Van binnen wist ik dat hij echt iets mankeerde, maar ik heb het heel lang niet willen weten. Mijn zoon Roel zei tegen me: 'Mam, je begint weer met een patiënt.' Dan dacht ik, raar genoeg: bij mij is-ie tenminste veilig. Terwijl ik helemaal niet iemand ben die zich zo opoffert."

Ze gaan samen een paar dagen per week op een klein jongetje passen. Han Noordegraaf: "Intuïtief had ik het gevoel dat kinderen goed voor hem zouden zijn. Dat bleek te kloppen. Arie was dol op Pim en Pim op hem. Ik denk dat Arie al veel eerder slecht geworden zou zijn, als we dat niet hadden gedaan." Toch gaat haar man langzaam maar zeker achteruit. Hij vergeet steeds meer, verdwaalt, wordt ge-

vaarlijk met autorijden en krijgt ook gedragsstoornissen. Hij reageert soms erg agressief op situaties en beledigt mensen die op bezoek komen. "Ik zat vaak met kromme tenen als er visite kwam, want Arie kon erg tekeer gaan. Bijvoorbeeld als mensen een andere auto durfden te kopen dan een Citroën. Dat was rotzooi! Ik ging excuses verzinnen als mensen ons uitnodigden of langs wilden komen. Als we met z'n tweeën waren, kon ik het goed houden. Dus ons sociale leven brokkelde af."

In november 1992 wordt haar man onderzocht. De diagnose luidt: de ziekte van Alzheimer. Han Noordegraaf: "De assistent van de neuroloog vertelde dat heel bot. Hij zei: 'U bent aan het de-men-

te-ren.' Arie vluchtte de spreekkamer uit. Ik vond hem huilend op de gang. Het was een enorme klap voor hem. Sindsdien is hij hard achteruit gegaan."

Ze wil er dan nog niet echt aan, bedenkt allerlei excuses voor het gedrag van haar man. En probeert er het beste van te maken. Het loopt uit de hand als ze in de daaropvolgende zomer met vakantie gaan naar Egmond aan Zee. Haar man raakt in paniek van de vreemde omgeving en gaat haar te lijf. Bij terugkomst in Bilthoven schakelt ze de Riagg in. Ze gaat in een gespreksgroep voor mensen die een partner met Alzheimer hebben. Han Noordegraaf: "Ik besepte dat ik het onder ogen moest zien. Die groep is voor mij het begin geweest van het acceptatieproces."

Omdat haar man dagbehandeling weigert en ze hem niet in een verpleeghuis wil laten opnemen, komt de verzorging van Arie op haar schouders terecht. Een eenzame en uitputtende klus. "Ik was ontzettend aan het knokken. Probeerde hem dingen te laten doen die hij eigenlijk niet meer kon. En iedere keer brokkelde er natuurlijk iets af. Ook waren er steeds paniektoestanden. Het liep niet lekker tussen ons. Ik raakte overgeïrriteerd. Hij klampte zich heel erg aan me vast. Wilde niet dat ik hem alleen liet, terwijl ik daar veel behoefte aan had. Ik wilde lopen in het bos. Op bezoek bij een vriendin. Als ik wegging, liep hij achter me aan. Dan

De dagen dat hij nu thuis is, ben ik me niet meer aan het opofferen. Er zijn kleine kostbare momenten die heel veel voor mij betekenen.

► liep ik hard door en deed alsof ik hem niet zag. Maar voelde me daar ook vreselijk schuldig over. Ik was aan het vechten voor een stukje eigen leven, maar twijfelde eraan of dat wel mocht.

Als ik er nu op terugkijk denk ik dat ik het mijn plicht vond om hem te verzorgen, maar ik was er tegelijkertijd vreselijk kwaad over. Ik heb hem ook wel verweeten dat ik er ingelopen was, dat hij het van tevoren heeft geweten. Zo boos was ik. Ik vond dat ik me moest wegcijferen, maar diep in mijn hart wilde ik het anders. Alleen ik wist niet hoe."

Aan het eind van haar Latijn gaat ze in de zomer van 1994 met Arie naar *De Zon-
nebloem* in Eindhoven, waar Alzheimerpatiënten met hun partner op vakantie kunnen. Han Noordegraaf: "De mensen die daar werken, hebben me echt op m'n duvel gegeven. Ze namen de zorg voor Arie van me over en stuurden mij weg. Die eerste dag alleen was zo heerlijk. Ik dacht: het leven is eigenlijk best wel leuk. En toen ik terugkwam, stond Arie te zwaaien op het terras. Die had het naar zijn zin gehad. Dat voelde als een grote opluchting. Toen kon ik ook weer lief voor hem zijn.

Ze zeiden: 'Je denkt zeker dat je er erg goed aan doet door je op te offeren, maar daar help je hem helemaal niet mee. Want je neemt het hem ontzettend kwalijk. Terwijl hij er niks aan kan doen en hij niet begrijpt wat je hem kwalijk neemt. Je moet aan jezelf gaan denken. Je moet zelf verantwoordelijkheid nemen voor wat je doet en het niet op hem afschuiven.' In de vijf dagen dat ik daar was, ben ik goed wakker geworden. Ik kon hem eindelijk echt zien als iemand die ziek was. En niet als iemand die me dwars zat of in de steek liet."

Terug in Bilthoven hakt Han Noordegraaf de knoop door en besluit dat haar man drie dagen per week naar de dagopvang gaat. Deze keer accepteert hij het wel. "Die dagen ben ik helemaal los van Arie. Ik doe leuke dingen. Of soms voel ik me een dag ellendig en maak me zorgen over alles wat me nog te wachten staat. Maar het zijn dagen voor mezelf. De dagen dat hij thuis is, maak ik er een beetje een feest van. Iets lekkers bij de koffie, een goede sfeer. Dan heb ik alle geduld en kijk wat hij nog leuk vindt om te doen. Het voelt nu in balans, de keuze voor mezelf en de keuze voor hem. Als ik nu af en toe denk: pfff, wat loopt hij langzaam, dan weet ik dat ik morgen weer in mijn eigen tempo kan lopen. Het

een laadt me op voor het ander.

Ik heb het nodig om voor mezelf te kiezen. Maar ik wil er ook voor Arie zijn. Alleen maar voor mezelf kiezen en hem laten barsten, voelt niet goed voor mij. Er is wel een duidelijke grens. Ik zou het niet meer pikken als hij weigerde naar de dagopvang te gaan. Ook al heeft hij het er niet altijd naar zijn zin. Jammer dan. Aan die dagen komt hij niet meer. Dat voelt heel zuiver.

Omdat ik zelf meer in evenwicht ben, is Arie ook rustiger geworden. In die tijd daarvoor voelde hij zich erg onveilig. Hij voelde mijn irritatie en als ik wegging was hij bang dat ik niet meer terug zou komen. Ik kan nu op zaterdagochtend rustig met een vriendin naar de bloemenmarkt en boodschappen doen, zonder dat hij in paniek raakt."

"Ik weet niet hoe de toekomst eruit zal zien en ik wil er niet op vooruitlopen. Er is wel een innerlijke rust gekomen, mede vanuit mijn geloofsovertuiging. Ik hoop dat hij zo lang mogelijk thuis kan blijven, waar hij zich goed en veilig voelt. Waar ik me waarschijnlijk ook veilig bij voel. Het betekent heel veel voor me dat hij er nog is. Zolang we nog contact hebben, hij mij herkent en zijn huis herkent, wil ik hem niet missen. En daarna? Wie weet.

Als je een slechte relatie hebt gehad, is al die zorg en aandacht misschien moeilijker op te brengen. Maar Arie is een fijne man. We hebben goede jaren samen gehad. Waarom zou ik er niet voor vechten om het leven zo lang mogelijk leefbaar voor hem te houden? Dat is hij waard.

De dagen dat hij nu thuis is, ben ik me niet meer aan het opofferen. Vaak is er een evenwicht, een goede sfeer, al slaapt Arie veel. Dan ga ik zitten lezen of wat rommelen, kasten opruimen. Het is nu goed tussen ons. Er zijn kleine kostbare momenten die heel veel voor mij betekenen. Bijvoorbeeld als hij in de supermarkt, die hij helemaal niet meer herkent, op zoek gaat naar de bloemenafdeling en bij de bloemen blijft staan die ik altijd zo mooi vind. Of de gesprekken die we voeren als hij heldere momenten heeft. Ik hou van hem. Anders dan voorheen, want hij is niet de man van vroeger en hij is ook geen kind. Het is een liefde die ik niet herken."

Met dank aan Irene Smoor van de Alzheimerstichting. Voor informatie en ondersteuning is de Alzheimer telefoon dag en nacht bereikbaar, tel. 05129 - 1202.

Plek voor rustzoekers

Landhuis Poudos nabij Auch in de Gascogne (Zuid-West Frankrijk) is een plek voor rustzoekers. Zonder te veel glans en glitter is er een fijne vakantie mogelijk rond Kerst en Oud en Nieuw. Goede accommodatie, bibliotheek, lekker eten, excursiemogelijkheden, wandelen, bezinning. Daarnaast ook een aantrekkelijk aanbod voor verblijf in de winter. Bereikbaar per trein of vliegtuig. Inlichtingen: Gerda Wieggers, 'Poudos', 32550 Auterive (Gers), Frankrijk. Tel. 00-33 62610093 of in Nederland: Els Cuppen, tel. 080-225453 (na 19.30 uur).

Veel reacties op Gasunie-uitnodiging

Veel lezers van de Humanist willen graag een rondleiding in het nieuwe gebouw van de Gasunie, ontworpen door de architecten Alberts en Van Huut. Meer dan 800 lezers reageerden tot u toe op de uitnodiging in de vorige Humanist om een bezoek te brengen aan het opmerkelijke gebouw. De inzendingstermijn voor het sturen van een kaartje liep tot 5 november. In de loop van november-/december krijgen alle gelukkigen die mee mogen, persoonlijk bericht.

Het volgende nummer is het dubbeldikke kerstnummer met als speciaal thema 'Altijd kind van je ouders' dat half december verschijnt. Kopij voor dit nummer moet uiterlijk 16 november binnen zijn bij de redactie. Voor de foto-inzendingen van de lezersoproep 'U en uw ouders' geldt een deadline van 21 november. Voor advertenties gelden latere deadlines (zie colofon).

Naar de schouwburg voor 'Intolerance'

Veertig lezers van de Humanist kunnen tegen reductie het muziektheaterproject INTOLERANCE bijwonen.

In dit project over onverdraagzaamheid van kunstenaarsgroep TALLER AMSTERDAM staan het recht van het individu om zich te onderscheiden van de massa, communicatie en egoïsme centraal.

Op dinsdag 10 januari om 20.15 uur kunt u in de Stadsschouwburg Amsterdam twee muziektheaterproducties, met het Noordhollands Philharmonisch Orkest (o.l.v. Lucas Vis), bijwonen:

– Litany of our time van Ton de Leeuw

– Weisse Rose van Udo Zimmermann (Nederlandse première)

Litany of our time gaat over de scheiding tussen onze gedachten en betekenisvolle communicatie met anderen.

Weisse Rose laat zien waartoe onverschilligheid kan leiden: radicale intolerantie en de systematische vernietiging van hen die anders zijn.

Het Humanistisch Verbond zendt in april een televisiebewerking van deze twee producties uit.

Wilt u meedingen naar één of twee eerste rangs-plaatsen voor slechts f 20,- per kaartje (normale prijs f 30,-), stuur dan zo snel mogelijk een kaart met uw naam en adres naar de redactie van de Humanist, Postbus 114, 3500 AC Utrecht. Vermeld a.u.b. één of twee kaartjes INTOLERANCE.

Uit alle inzendingen worden 40 kaartjes verloot. Tot 1 december kunt u inzenden. Als u voor een plaats in aanmerking komt, ontvangt u zo spoedig mogelijk na 1 december bericht over de manier waarop u de kaartjes in uw bezit kunt krijgen.

Verslavend lekker en nooit genoeg

Symposium over consumptiemotieven georganiseerd door het Humanistisch Verbond op zaterdag 19 november te Utrecht.

De tijd van moralisme over onverantwoordelijk milieugedrag is voorbij. De milieuklok staat al 20 jaar op vijf voor twaalf maar de wereld draait gewoon door. We lijken onbezwaard verder te kunnen gaan met onze oneindige consumptiejacht naar status, tijdwinst, comfort en identiteit. Maar vinden we eigenlijk wel wat we zoeken? Bereiken we echte verbeteringen in de kwaliteit van ons bestaan? Zijn er misschien toch echt grenzen aan de groei? Enkele vragen die aan de orde komen op dit symposium dat onder leiding staat van Legien Kromkamp, voormalig radio- en televisiejournaliste en tegenwoordig hoofd van het communicatie advies bureau Panta Rei. **Henk Tieleman**, hoogleraar sociale wetenschappen aan de Universiteit Utrecht,

spreekt over de noodzaak van cultuurverandering en consumptie als heling. **Charles Vlek**, hoogleraar sociale psychologie aan de Rijksuniversiteit Groningen, gaat in op de drijfveren van de postmoderne consument. **Theo Beckers**, hoogleraar vrijetijdswetenschappen aan de Katholieke Universiteit Brabant, wijst op onze vreemde omgang met de ons beschikbare tijd. **Wil Groenen**, medewerker van het Sociaal en Cultureel Planbureau presenteert de resultaten van een onderzoek naar factoren die bepalend zijn voor het milieugedrag. **Maria Buitenkamp**, medewerkster van de Vereniging milieudefensie, licht de strategie van de milieubeweging toe. **Nico Nelissen**, hoogleraar bestuurskunde aan de Katholieke Universiteit Nijmegen benadrukt het belang van een positieve boodschap in het beleid gericht op gedragsverandering. **Lucas Reijnders**, hoogleraar milieukunde Universiteit van Amsterdam verzorgt de slotlezing over het dilemma tussen vrijheid en

verantwoordelijkheid.

Een cultureel intermezzo wordt verzorgd door **Kees Torn**, winnaar van de publieksprijs en de juryprijs tijdens het Leids Cabaretfestival 1994.

Het symposium vindt plaats in Ontmoetingscentrum 'In de Driehoek', Willemsplantsoen 1c te Utrecht, 5 minuten van het Centraal Station. Het programma duurt van 10.00 uur tot 17.15 uur. De zaal is open vanaf 9.30 uur. De toegangsprijs voor HV-leden is f 50,- en voor niet-leden f 75,-. De lunch kost f 15,-. Aanmelding door overmaking van het juiste bedrag op gironummer 197930 ten name van het HV te Utrecht onder vermelding van 'Symposium HV 19/11/A'. Toegangskarten zullen worden toegewezen in volgorde van aanmelding. Meer informatie: Humanistisch Verbond, Gerben Potman. Telefoon: 030-318145, fax: 030-367104.

Socrateslezing Cornelis Verhoeven

Op dinsdag 6 december zal in de Rode Hoed in Amsterdam de jaarlijkse Socrateslezing worden gehouden door Cornelis Verhoeven, emeritus hoogleraar Klassieke Wijsbegeerte en winnaar van de P.C. Hooftprijs in 1979. De lezing wordt georganiseerd door de stichting Socrates. De lezing zal van commentaar worden voorzien door Govert den Hartogh en Wim Verschuren. Na afloop van de lezing wordt het boek 'Mensbeelden; Essays over humanisme en maatschappij' gepresenteerd. Deze bundel bevat hoogtepunten uit de Socrateslezingen van de afgelopen elf jaar. Met bijdragen van Hans Achterhuis, Trudy van Asperen, Rob Tielman, Rosi Braidotti, Paul Cliteur en Cornelis Verhoeven.

Reserveren voor deze avond kan uitsluitend door het overmaken van f 15,- (niet-leden f 20,-) per toegangskaart op giro 582293 ten name van stichting Socrates te Utrecht, onder vermelding van 'Lezing Verhoeven' en van het gewenste aantal kaarten. Het adres op de overschrijving geldt als verzendadres. Toegangskaarten worden eind november verstuurd. Gezien de te verwachten belangstelling is tijdig reserveren gewenst. Nadere inlichtingen zijn te verkrijgen bij de stichting Socrates, tel. 030-318145 (Gert van Dijk of Ariane de Brauw).

Grenzen overschreden

Op 10 december, de Internationale dag van de Rechten van de Mens, besteden vijf humanistische organisaties aandacht aan het vluchtelingenvraagstuk. Grenzen overschreden: dat betekent voor de een het verlies van vrijheid, familie en vaderland, voor de ander de komst van vreemdelingen, die een beroep doen op gastvrijheid en voorzieningen. **Humanitas** kiest voor een praktische aanpak, met plaatselijke vrijwilligersgroepen voor de opvang van vluchtelingen en asielzoekers. **HIVOS**, Humanistisch Instituut voor Ontwikkelingssamenwerking, steunt als medefinancieringsorganisatie in diverse ontwikkelingslanden projecten om vluchtelingen in de regio perspectief te bieden. Hoe staat het met de humanistische normen en waarden in de hedendaagse discussie over asielzoekers? Een goede vraag voor het **Humanistisch Verbond**. Het **Humanistisch Vredesberaad** legt een verband met bewapening en militair geweld. Het **Humanistisch Overleg Mensenrechten (HOM)** wijst op de vergeten groep van vrouwen. Samen met kinderen vormen ze ruim 80 % van de vluchtelingen, zonder dat er in het bijzonder rekening met ze wordt gehouden.

Maarten van Traa (voorzitter HOM) opent de dag. Daarna kunt u kiezen uit verschillende presentaties van de humanistische organisaties. Of het verhaal horen van een vrouw uit Somalië en een uit

Iran gevluchte humanist. En ga even zitten voor de televisieprogramma's van de HOS, of lees de Humanist. De humanistische media besteden regelmatig aandacht aan vluchtelingen en migranten. Neem 's middags deel aan het debat met vrijwilligers, vluchtelingen en bestuurders van humanistische organisaties, onder leiding van Marga Miltenburg. Dagvoorzitter is Rob Tielman (voorzitter IHEU).

'Grenzen overschreden' is bedoeld voor vrijwilligers, medewerkers, leden en bestuurders van humanistische organisaties, alsmede voor vluchtelingen en vertegenwoordigers van vluchtelingenorganisaties. Zaterdag 10 december, van 10.00 tot 16.00 uur, 'In de Driehoek', Utrecht. Deelnemerskosten f 15,- incl. lunch. Op-gave door overschrijving van dit bedrag op postgiro 197930, t.n.v. Humanistisch Verbond, onder vermelding van '10 dec., Vluchtelingendag'.

Middag rondom 'de Dood'

Op 27 november vindt in crematorium Daelwijck te Utrecht een culturele middag plaats rond het thema 'De dood in kunst en cultuur'. Tijd: 13.30 -17.15 uur, de middag is vrij toegankelijk. Adres: Floridadreef 7 in Utrecht, tel. 030-610244.

Vrijdag 30 september werden op het Nederlands Filmfestival de Gouden Kalf-prijzen uitgereikt. Maar liefst twee films die geproduceerd zijn voor de Humanistische Omroep Stichting vielen in de prijzen. Het Gouden Kalf voor de beste lange documentaire ging naar 'Verhalen van een rivier', gemaakt door Petra Lataster-Czisch en Peter Lataster en als beste korte documentaire sleepte Johan van der Keuken 'Lucebert, tijd en afscheid' een Gouden Kalf in de wacht.

Hulde aan de winnaars, op de foto van links naar rechts:

Peter Lataster, Frank van Reemst (producent 'Verhalen van een rivier'), Petra Lataster-Czisch, Piet Brinkman (Humanistische Omroep Stichting), Johan van der Keuken, Nosh van der Lely (Van der Keuken echtgenote en geluidsvrouw) en Pieter van Huystee (producent 'Lucebert, tijd en afscheid').

Tweemaal Gouden Kalf voor Humanistische Omroep

Foto Ceas Verhoeven

HOE WAS U ALS KIND VAN UW OUDERS? EN HOE BENT U NU 'KIND' VAN UW OUDERS

Het komende nummer van de Humanist is weer het laatste van het jaar en ook dit keer een speciaal dubbeldik nummer over één thema. Vorig jaar kregen wij heel veel inzendingen op onze oproep om mee te denken en mee te doen met het speciale thema 'Keuzes in het leven'. En ook voor dit themanummer is uw bijdrage van harte welkom.

Thema van het komende kerstnummer is: 'Altijd kind van je ouders'. Kern is dat iedereen kind is van z'n ouders. En dat blijf je je hele leven lang - ook als je allang volwassen en zelfstandig bent. En zelfs als je ouders dood zijn. De band met je ouders is in feite onverbreekelijk. Het is een onuitputtelijke bron van vreugde, geluk, geborgenheid, verbondenheid en inspiratie; maar ook van verdriet, woede, spijt en pijn.

FOTO'S VAN TOEN EN NU MET UW OUDERS IN DE HUMANIST

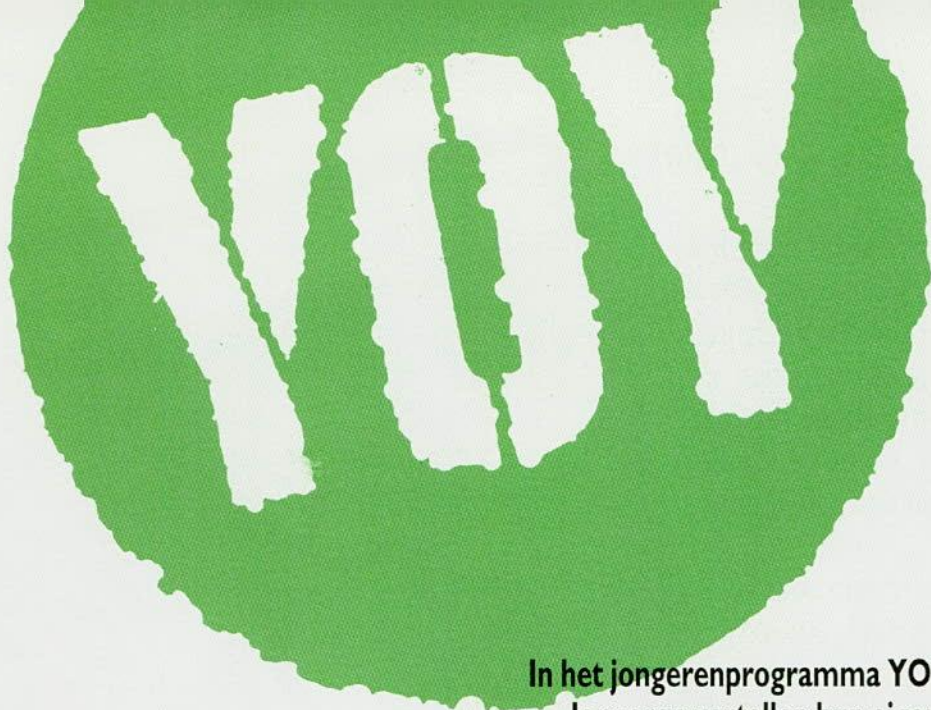
Altijd ben je en blijf je kind van je ouder(s). Ook u. Hoe was dat vroeger voor u, toen u nog klein was? En hoe is het nu, nu u volwassen bent en misschien zelf ook weer ouder bent van een kind? Zoek een oude foto op waar u opstaat met uw vader en/of moeder toen u nog kind was, én een foto waar u volwassen bent en uw ouder(s) al op leeftijd. Schrijf bij deze twee foto's enige kernachtige woorden over uw relatie met uw ouders als bij-schrift (maximaal 25 woorden!).

De redactie zal een selectie maken van al de binnengekomen duo-foto's en deze met het bijbehorend tekstje publiceren in het kerstnummer.

De oude foto waar u als kind met uw ouder(s) op staat, is waarschijnlijk een kostbaar bezit voor u. Laat daarom een nieuwe foto van deze foto maken (kost nog geen f 2,- bij de Hema) en stuur deze met de recente foto naar de redactie. Mocht u wel de originele foto opsturen, zet dan in ieder geval uw naam en adres achterop en vermeldt dat u de foto retour wilt ontvangen. De redactie kan geen verantwoordelijkheid dragen voor vermissing of verlies van uw foto.

Tot uiterlijk 21 november kunt u uw twee foto's plus tekstje inzenden naar: redactie Humanist, Postbus 114, 3500 AC Utrecht.

In het jongerenprogramma YOY is geen plaats voor deskundigen. Jongeren vertellen hun eigen verhaal over ziekte, roem, liefde, verslaving en vele andere onderwerpen die hen bezighouden. "Het is fascinerend om te merken hoeveel jongeren zien en doordenken, en hoe goed ze dat onder woorden kunnen brengen." Interview met redactrice Eveline van Dijk van de Humanistische Omroepstichting (HOS), die YOY met groot plezier en inzet alweer voor het vijfde seizoen draait.

**door Jansen Schöttelndreier
foto's: Chris Pennarts**

Twee zusjes zijn aan het kwartetten. Eén ligt aan een beademingsapparaat.

Rosien brengt gekleurde ballonnen bij het graf van haar broertje. 'Maar eigenlijk is hij waar wij zijn.'

Een 20-jarige vertelt hoe het is om als helft van het rapduo 2 Unlimited wereldberoemd te zijn.

Drie beelden van het jeugdprogramma YOY. De YOY-camera volgde jongeren die werden geconfronteerd met ziekte en dood, die au pair zijn gegaan, gokverslaafd of dakloos werden of gewoon zijn verhuisd. Ze worden gefilmd in hun kamertjes, op de plekken waar zich hun leven afspeelt. Hulpverleners noch ouders komen er aan te pas: ze vertellen hun eigen verhaal, af en toe aangevuld door klasgenoten of vrienden.

Programmamaker Eveline van Dijk, die YOY vanaf het begin heeft geproduceerd, is nog steeds geboeid door het resultaat: "Jongeren richten zich vaak heel erg naar groepsnormen, maar als je ze persoonlijk benadert, wezenlijke interesse voor ze toont, dan is het fascinerend om te zien hoe open ze zich kunnen opstellen. Dan blijkt dat ze zoveel dingen doordenken, zo veel zien en dat zo ontzettend goed onder woorden kunnen brengen. Dat vind ik één van de mooiste dingen. Ik leer er nog steeds zelf van."

In zekere zin is YOY uit VPRO's Achter-

werk komen rollen. Eveline van Dijk ontmoette in 1989 Nelleke van der Drift, 'het brein' achter de VPRO-kinderbrievenrubriek op de achterkant van de VPRO-gids. Eveline van Dijk: "Zelf speelde ik toen al met de gedachte aan een jeugdprogramma. Nelleke kreeg voor Achterwerk elke week dikke pakken brieven van kinderen die wilden vertellen wat zij hadden meegemaakt: veel meer dan ze in die rubriek kwijt kon. Onder die kinderen bleek er een grote behoefte te zijn om rustig te kunnen praten over wat hun bezig hield."

Binnen de media was daar weinig ruimte voor. Eveline van Dijk: "Het lijkt wel alsof er ruimschoots aandacht aan jongeren wordt besteed. Maar dat ze ook kunnen uitpraten zonder in de rede te worden gevallen is niet zo vanzelfsprekend als je misschien denkt. De meeste jongerenprogramma's zijn leuk, snel en kort - jongeren worden vaak afgeschilderd als of ze altijd bezig zijn met disco en plezier-tjes. Wij hebben toen besloten een programma te maken waarin het om de jongeren en hun beleving draait.' Zo startte bij de HOS, de documentaire opgezette reeks YOY.

De eerste YOY-aflevering werd meteen een klassieker: onderwerp was aan het met taboes omklede onderwerp populariteit en buitensluiting op school. In 'Pispaal, Grote Bek, Buitenbeentje' vertelt Ingrid hoe ze door de pesterijen van haar klasgenoten bijna een eind aan haar leven maakte. Daartussendoor doet de grote

bink in de klas zijn verhaal: hij laat openlijk zien dat hij achter zijn zorgvuldig opgebouwde image net zo kwetsbaar is als Ingrid. De uitzending wordt op veel scholen inmiddels gebruikt als onderwijsmateriaal.

Ook de aflevering over de Marokkaanse Nora, die haar draai niet kan vinden tussen Fes en Veghel, bleek een treffer. Deze uitzending - YOY is in de loop van de tijd steeds meer aandacht aan andere culturen gaan besteden - werd bekroond met de ADO-mediaprijs van het Anti-Discriminatie Overleg.

Niet alleen jongeren herkennen zich trouwens in de door YOY aangeroerde thema's. Na de uitzending over het verlies van een broertje of zusje, kreeg de HOS een flink aantal telefoontjes en brieven van ouders. Eveline van Dijk: "Sommigen hadden een kind verloren, anderen waren vroeger zelf een broertje of zusje kwijtgeraakt. Zij hadden daar thuis nooit over kunnen praten, omdat ze altijd de flinkste moesten zijn. Ze wilden alsnog hun verhaal kwijt."

Dat het programma zoveel mensen raakt, heeft waarschijnlijk niet alleen te maken met de persoonlijke benadering. YOY - de naam is een creatieve verbastering van 'choice' - heeft nog echt een beetje een 'boodschap'. Eveline van Dijk: "YOY laat zien hoe jongeren keuzes maken, hun kansen pakken. Hoe ze niet willoos bij de pakken gaan neerzitten als hen iets overkomt maar er hun eigen draai aan geven. YOY gaat in tegen de slachtoffer- en zelf-

**Eveline
van
Dijck:**

**YOY
laat
zien
hoe**

**jongeren keuzes maken
en hun kansen pakken**

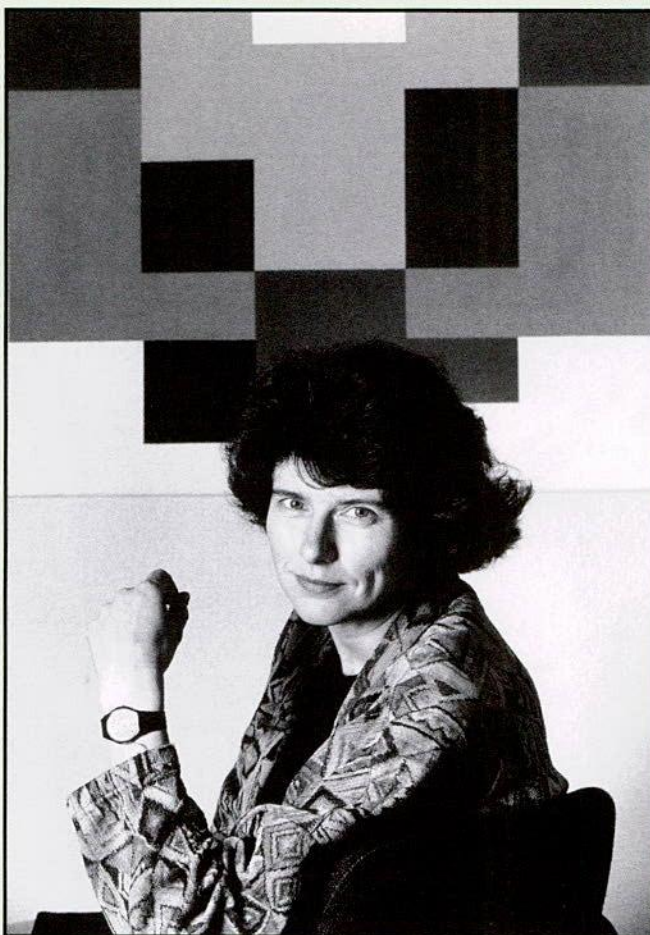
medelijdenscultuur: door onder ogen te zien wat er in je leven gebeurt, kun je 't heft weer in eigen handen nemen."

Eveline van Dijk en de freelancers die het programma inmiddels onder haar toezicht maken (Nelleke van der Drift is verhuisd naar de 'Schreeuw van de Leeuw') laten zich bij hun keuzes leiden door hun gevoel. In Eveline van Dijcks woorden: "een combinatie van ervaring, intuïtie en geluk". "Je kunt wel bedenken: laat ik eens een aflevering maken over dát onderwerp, en dan de archieven induiken en je een jaar lang suf lezen, maar dat wil nog niet zeggen dat je ook de juiste mensen ontmoet. Als je het dan per se blijft willen, wordt het geforceerd. Wij proberen het om te draaien. We laten ons leiden door wat we tegenkomen: je ontmoet iemand waar je door wordt geraakt, gegrepen, en daar ga je op af. Acht van de tien YOYs wordt gemaakt op basis van dit soort ontmoetingen."

Zo komt het dat het momenteel zo veel besproken thema incest bij YOY nog niet aan bod is geweest maar wel de weinig bekende ziekte spierdystrofie. Eveline van Dijk kwam op een AIDS-conferentie - die ze bezocht voor aflevering over meisjes en AIDS - Marie-José tegen, de jongste buddy van Amsterdam, die aan deze ongeneeslijke spierziekte bleek te lijden. Ze werd getroffen door hoe Marie-José zich richtte op het leven in plaats van op haar eigen fysieke ondergang. Eveline van Dijk: "Zij had zo'n sterke persoonlijkheid, zo'n power, dat ik dacht: ik wil háár verhaal laten zien." Dit leidde tot de YOY-aflevering 'Spierkracht' (wordt op 22 november herhaald, red.), die opnieuw veel losmaakte, getuige de vele brieven die Marie-José ontving.

Als programmamaker raakte Eveline van Dijk ook persoonlijk betrokken bij de jongeren die werden gefilmd. "Dat is één van de meest fascinerende maar ook moeilijkste dingen van dit vak. Je bent lange tijd intensief met iemand bezig, je loopt mee in zijn of haar leven. Die persoon opent zich heel erg voor je, en daarna hou je 'm nog lang op je netvlies, ook na het monteren. Nu is afgelopen zondag Ruben overleden, een hemofiliepatiënt die besmet was geraakt met HIV. Het is inmiddels drie jaar geleden dat ik over hem een YOY-aflevering heb gemaakt, maar het doet me toch ontzettend veel. Je laat zo iemand niet zo maar los."

Al noemt Eveline van Dijk ze zelf vaak 'mensen', kinderen hebben altijd haar speciale belangstelling gehad. Na haar studie pedagogie ("Als je iets wilde veranderen in de wereld, begon je immers dáár") werkte ze een tijd lang bij een schooladviesdienst, waar ze zich bezighield met kinderen met leermoeilijkheden. Tegelijk schreef ze als freelance-onderwijsjournalist in NRC-Handelsblad.

Eveline van Dijk: Ik wil de eigenheid van jongeren laten zien, al die individuutjes

Daardoor belandde ze uiteindelijk in de tv-wereld, en nu kan ze volgend jaar haar tienjarig jubileum als HOS-medewerster tegemoet zien.

In de humanistische bedding voelt ze zich uitstekend thuis, maar ze heeft ook oog voor de verdiensten van het door andere omroepen geproduceerde 'publieksvermaak'. "Ik zal daar nooit op afgeven of met *dédain* op neerkijken. Die amusementsprogramma's en quizen zijn niet mijn persoonlijke keus, maar ze hebben een ontspannende functie. En wat betreft de jeugd, die Veronica-sfeer van 'je bent jong en je wilt wat' vervult een fantasie van jongeren, een behoefte aan avontuur. Dat is nuttig en belangrijk. Alleen is het niet de realiteit. Jongeren, ook de grote binken, hebben toch vaak een negatief zelfbeeld. En dat wordt gevoed door reclame en commercie, die ze het gevoel geven dat ze tekort schieten ten opzichte van het ideaalbeeld. Ik wil juist die eigenheid laten zien, al die individuutjes."

Nu YOY na de eerste onzekere jaren een stevige plek heeft veroverd, heeft Eveline van Dijk weer tijd voor andere producties. "YOY is een beetje mijn kind, maar verder doe ik eigenlijk alles wat je maar kunt bedenken: van Zin & Onzin van de

New Age en milieuprogramma's tot euthanasie." Tegenwoordig worden haar werktijden echter gereguleerd door de driejarige Dook, zoon van haar en Netty van Hoorn. "Dat het allemaal lukt, is óók aan Netty's begrip te danken. Ze is zelf filmmaker en weet wat het is om te werken onder druk van aanstormende deadlines en uitlopende montages."

YOY lijkt er niet onder te lijden. Inmiddels zijn de teksten van de mooiste uitzendingen vastgelegd in twee boekjes. En dit najaar gaat de nieuwe serie van start, onder andere over een Iraanse meisje dat in Nederland onderdak vond, de invloed van de zelfmoord van popster Kurt Cobain, jongensprostitutie, jeugdige horrorfilm-makers en jongeren in voormalig Joegoslavië.

In de toekomst wil Eveline van Dijk de YOY-horizon nog verder uitbreiden. Het liefst zou ze coproducties met buitenlandse zenders gaan maken. "Maar dat komt nog niet zo hard van de grond. In het buitenland worden nauwelijks speciale programma's voor deze leeftijdsgroep gemaakt. Als je bij ons nog jongere bent, heet je daar al jong-volwassen, en moet je het doen met luchtige documentaires en natuurfilms."

RADIO

De radioprogramma's van het Humanistisch Verbond worden uitgezonden op Radio 5, iedere maandagmiddag van 13.10 tot 15.00 uur. Ook in november kunt u op die uren luisteren naar achtereenvolgens *De Documentaire* (13.10 uur), het live-interviewprogramma *Boven het Dal* (14.00 uur) en het literaire programma *De Verbeelding* (14.30 uur). Radio 5 vindt u op de middengolf, frequentie 1008 Mhz, en op iedere kabel.

TELEVISIE

Vanaf 1 november staat de televisie wat het Humanistisch Verbond betreft geheel en al in het teken van een nieuwe serie afleveringen van YOY, dat al weer zijn vijfde succesvolle seizoen in gaat. Alle YOY's - ook de eerder uitgezonden - zijn op video verkrijgbaar; een overzicht kunt u aanvragen bij de Humanistische Omroep Stichting (Postbus 135, 1200 AC Hilversum). Rond de televisie-uitzendingen zijn ook twee boekjes verschenen, met daarin de bewerkte teksten van een aantal uitzendingen, vergezeld van verwijzingen naar nuttige adressen. Ook de boekjes zijn bij de HOS te bestellen. De nieuwe reeks wekelijkse uitzendingen is begonnen op dinsdag 1 november.

Dr. Terror

Dinsdag 8 november
18.55 uur, Nederland 1

Mike (15) en Dirk (21) kennen elkaar niet, maar hebben veel gemeen: ze zijn dol op horrorfilms en besteden er zo'n beetje al hun tijd en geld aan. Mike wil special-effectsmaker worden, maar omdat daarvoor geen opleiding bestaat in Nederland, maakt hij nu al zelf zijn tweede speelfilm - horror natuurlijk - om het vak in de praktijk te leren.

Kurt Cobain

Dinsdag 15 november
18.55, Nederland 1

Centrale vraag van deze YOY is hoe jongeren omgaan met de zelfmoord van een idool. Kurt Cobain was zanger van de non-conformistische, razend populaire popgroep Nirvana. Hij pleegde dit jaar zelfmoord, na het steeds moeilijker te hebben gekregen met de druk die aan zijn status van popidool kwam te hangen.

YOY laat een paar die-hard fans aan het woord over hun idool en de betekenis van zijn daad.

Spierkracht

Dinsdag 22 november
18.55 uur, Nederland 1

Marie-José (20) is geboren in Het Dorp, waar haar moeder werkte en haar vader als spierdystrofie-patiënt woonde. Tot haar negende woonde ze temidden van gehandicapten. Ze volgde een opleiding aan de sociale academie en doet nu vrijwilligerswerk als buddy van aids-patiënten. Ze heeft zelf ook spierdystrofie. 'Ik geloof weleens dat ik door deze ziekte juist de kans heb gekregen de dingen anders te zien. Ik ervaar het ook niet als ziek zijn. Het is iets dat in mijn leven is, en wat bij me past. Het loopt met me mee, het geeft me een richting.'

Haar ziekte interesseert haar minder dan haar leven. Ze is zich ervan bewust, maar ze weigert ernaar te leven. 'Het gaat er niet om hoeveel ruimte je hebt om te leven, maar hóe je binnen de jou gegeven ruimte leeft.'

Zien met je vingers

Dinsdag 29 november
18.55 uur, Nederland 1

Charlotte is blind geboren, Soekdew en Ineke werden op latere leeftijd blind. In woord en daad laten de drie zien hoe net even anders het dagelijks leven van een blinde in elkaar steekt: de kleine extra handicaps, de grote ongemakken, de intensere geluidsbeleving en de vervagende beelden - omdat de herinnering aan een object niet ververst wordt met nieuwe beelden.

Klaartje en Ernst, geboren in Beiroet

Dinsdag 6 december
18.55 uur, Nederland 1

Dinsdag 13, 20 en 27 december volgen nog afleveringen over respectievelijk gokverslaving, de stadswacht en jongensprostitutie; daarover meer in het volgende nummer.

IHEU groeit wereldwijd

Eén keer per jaar vergadert het hele bestuur van de IHEU (International Humanist and Ethical Union) om de ontwikkelingen van het vorige jaar en de plannen voor het komende jaar te bespreken. Dit keer gebeurde dat in het Canadese Toronto. Ruim dertig mensen, afkomstig uit vier werelddelen, namen er aan deel. Paul Kurz kondigde zijn aftreden aan als co-voorzitter van de IHEU. Hij wees op de stormachtige ontwikkeling die de IHEU heeft doorgemaakt: in de afgelopen zeven jaar een verdubbeling van het aantal lid-organisaties. Hij lanceerde een brainstormsessie over de vraag hoe de internationale beweging nog verder kan worden uitgebreid. Een idee dat goed viel, was dat de IHEU samenwerkingsverbanden gaat stimuleren tussen humanistische organisaties in het westen en in ontwikkelingslanden. In 1995 zal de IHEU met uitvoerige informatie en richtlijnen voor zulke 'partnerships' komen. Zes organisaties werden als lid van de IHEU aanvaard, onder andere uit Noord-Ierland, Zaïre en Polen. De grootste nieuwe organisatie is de 'Dravidean Association' uit India, met 500.000 leden. De IHEU telt nu 97 lid-organisaties uit 35 landen.

Er werden plannen aanvaard voor een ontwikkelingprogramma, waarvoor HIVOS een jaarlijkse bijdrage van f 100.000,- zal verlenen. Behalve groepen en projecten in ontwikkelingslanden zul-

len er regionale netwerken mee worden ondersteund. Regionale netwerken moeten humanisten bijstaan in landen waar nog helemaal geen organisatie bestaat. Zo zal bijvoorbeeld vanuit Mexico een Latijns-Amerikaans netwerk gaan opere- ren, dat een Spaanstalig humanistisch tijdschrift uitgeeft. De IHEU ondersteunt ook de Averroes Conferentie, die in december in Cairo wordt gehouden, als een eerste stap in de richting van een humanistisch netwerk in de Arabische en Moslimwereld.

Onder de resoluties die in Toronto werden aanvaard, waren twee steunbetuigingen voor humanisten die in hun land veroordeeld dreigden te worden om wat ze denken en doen. **Taslina Nasreen** in Bangladesh, die vanwege haar kritiek op de achterstelling van vrouwen in de islamitische wetgeving met arrestatie en de dood werd bedreigd (zij is inmiddels uitgeweken naar Zweden - red.). En **Henry Morgentaler**, een overlevende van Auschwitz, die in Canada voorvechter werd van legalisering van abortus en er vier keer gevangen werd gezet omdat hij abortusklinieken had opgericht. Een paar dagen voor de IHEU in Toronto vergaderde, sloot de regering van de Canadese provincie New Brunswick een nieuwe kliniek van hem. Beiden herinneren ons er aan dat er over de hele wereld nog heel wat strijd door humanisten geleverd moet worden.

Tussen plan en werkelijkheid

Tussen plan en werkelijkheid, daar bevindt zich het Humanistisch Verbond in de periode tussen het schrijven van dit stukje en het congres op 26 november. Een beetje duidelijker: het beleidsplan ligt er en een aantal aanvullende congresstukken is inmiddels rondgezonden. Na het congres kan met de realisatie worden begonnen, zodra het beleidsplan is aanvaard. Zoals gepland zijn er twee informatieve bijeenkomsten geweest (in Zwolle en in Utrecht). Daar heeft het hoofdbestuur met individuele leden en afdelingsbestuurders een kritische, maar constructieve discussie gevoerd over vele aspecten van het beleidsplan en daaraan verwante onderwerpen. Wij hebben daardoor - en dat was ook de bedoeling - een beeld gekregen welke zaken uit het beleidsplan ten tijde van die bijeenkomsten nog onvoldoende duidelijk waren. Ook bleek welke voorstellen op dat moment (althans voor de in beide gevallen circa 40 aanwezigen) nog onvoldoende overtuigend leken te zijn. Het werd in verschillende toonaarden verwoord dat afdelingsbestuurders zich zorgen maken over de positie van de (hun) afdelingen in de voorgestelde verenigingsstructuur en sommigen ook over hun eigen individuele positie daarbij. Wij vinden het daarom nuttig en nodig om nog eens in kort bestek, vooral ook voor hen die de bijeenkomsten niet konden bijwonen, te omschrijven waarom het gaat.

Sinds zijn ontstaan heeft het Humanistisch Verbond een aantal duidelijk te markeren perioden gekend. De karakteristieken daarvan werden bepaald door maatschappelijke opvattingen en ontwikkelingen in wisselwerking met de samenstelling, ideeën en werkwijzen van de elkaar opvolgende hoofdbesturen. Het nu sinds het congres van november 1993 functionerende hoofdbestuur heeft als motto voor zijn beleid: Groei door positieve duidelijkheid.

Duidelijkheid in identiteit en imago ('Daar staan we voor in het HV' en 'Kijk, daarin herken je duidelijk het HV') moet in enkele jaren leiden tot een aanzienlijke groei van het aantal betalende sympathisanten. Dus: meer leden, donateurs, abonnees, meewerkende vrijwilligers en andere supporters. Daardoor (eindelijk) in aantallen een meer reële afspiegeling van dat deel van de bevol-

king dat voor zijn denken en beleven 'luid en duidelijk' aansluiting wil vinden bij het humanisme, zoals zij verwachten dat het uitgedragen wordt door het Humanistisch Verbond. En deze uitkomst dan als resultaat van actieprogramma's, die door variëteit en kwaliteit verschillende groepen van 'supporters' aanspreken en hen de gelegenheid bieden 'er iets van mee te nemen in denken en doen'. Of wellicht zelf actief te worden bij het verwezenlijken van de doelstellingen van het verbond.

In die opzet is het actief functioneren van de afdelingen (of combinaties daarvan) een volstrekt onmisbaar te vervullen voorwaarde. Het betekent voor de afdelingsbesturen: concentratie op aansprekende activiteiten, waardoor steeds meer geïnteresseerden aangetrokken worden. Het betekent een (nog) nauwere afstemming tussen afdelingen en bureau om met nieuwe programma's en aanpak de groei door duidelijkheid te verwezenlijken binnen de door het congres (en straks algemene ledenvergadering) goedgekeurde kaders. De financiële middelen voor de afdelingen om goed onderbouwde plannen te kunnen financieren zullen ter beschikking komen op grond van de door de afdelingen opgestelde, met hen besproken en eventueel aangepaste jaarbegrotingen. In de loop van 1995 zal over gedetailleerde voorstellen dienaangaande met de afdelingen overleg worden gevoerd.

Binnen het bureau wordt, op basis van het beleidsplan, ook overigens reeds nu intensief gewerkt aan meer gedetailleerde jaarplannen teneinde de groei door duidelijkheid tot werkelijkheid te maken.

Wanneer wij op 26 november a.s. met elkaar aanvaarden, en ons ook daarna voortdurend bewust blijven, dat het werk van de afdelingen en dat van het centraal bureau en ook de afstemming met andere humanistische organisaties hetzelfde (gemeenschappelijk) doel dient, dan kunnen wij volgend jaar omstreeks deze tijd al een heel eind verder zijn in de beoogde richting.

Namens het hoofdbestuur,
Joop Puls

HV-Congres op 26 november

Op zaterdag 26 november wordt het 32-ste congres van het Humanistisch Verbond gehouden in de Jaarbeurs in Utrecht. De congresdag bestaat uit een ochtendgedeelte met alle huishoudelijke zaken (jaarverslagen, beleidsnota's, begrotingen, congresvoorstellen) en een middaggedeelte. Thema van deze middag is 'Humanisme en religie'. Meerten ter Borg zal een voordracht houden over dit thema. Co-referent is Henk Vos. Er is een forum dat op beide sprekers zal reageren en na de pauze is er gelegenheid voor discussie. Als afsluiting is er een receptie met muziek.

Als u niet als afgevaardigde aanwezig bent, bent als belangstellende welkom. U dient zich dan wel aan te melden bij het directiesecretariaat, tel.: 030-318145.

Vluchten voor de dood of leren sterven?

Paul van Tongeren, verbonden aan de faculteit Wijsbegeerte van de Katholieke Universiteit Nijmegen, houdt op donderdag 24 november in de Kennemer Prins, Kennemerstraatweg 16 te Alkmaar een inleiding over het thema 'Vluchten voor de dood of leren sterven? Aanvang: 20.00 uur.

Toelichting: Ons leven duurt gemiddeld veel langer dan dat van vroegere generaties mensen. Wetenschappers zoeken nog steeds naar mogelijkheden tot levensverlenging. Het nut van dat onderzoek lijkt vanzelfsprekend. Het verlangen om te leven, langer te leven, voort te leven, lijkt immers een vanzelfsprekende ondergrond van alle andere verlangens. De dood is de na-

tuurlijke vijand van het leven. Een natuurlijk moment van sterven lijkt niet te bestaan. Deze vanzelfsprekendheid wordt echter aangetast als we vragen waarom we eigenlijk willen leven en verder leven, dat wil zeggen als we de vraag naar de zin van het leven stellen; en zeker als we zien dat een lange traditie van filosofie en godsdienst de zin van het leven in verband heeft gebracht met de erkenning van sterfelijkheid. We moeten ons afvragen of ons streven naar levensverlenging geen vlucht is voor de dood.

Landelijke Vrouwendag 'Humanisme is vrouwelijk'

Op zaterdag 11 maart wordt voor de 15e achtereenvolgende keer de landelijke Vrouwendag gehouden, dit keer onder het thema 'Humanisme is vrouwelijk'. Toelichting: het Humanistisch Verbond is nog steeds een mannenbolwerk, ondanks dat meer dan 50% van de leden vrouwen zijn en ondanks ons actieve lidmaatschap! Ook is het vrouwelijke in het humanisme in Nederland nauwelijks te herkennen. Reden om ter gelegenheid van dit jubileum ons speciaal te richten op het vrouwelijke aan humanisme. De titel van de dag luidt daarom uitdagend: 'Humanisme is vrouwelijk'.

De dag vindt plaats in

Activiteiten in Nijmegen

Maandelijks zondagmiddagbijeenkomsten worden gehouden in De Schakel, Archimedesstraat 9. Op 13 november houdt Frank de Mink een inleiding over morele dilemma's en grenzen daarbij.

Op 11 december vertellen drie humanistische raadsleden over hun ervaringen in respectievelijk een verzorgingshuis, een ziekenhuis en een TBR-kliniek. Aanvang zondagmiddagbijeenkomsten: 14.00 uur. Meer informatie is te verkrijgen via tel. 080-441091 of 08894-21004.

In het voorjaar 1995 wordt in samenwerking met de Volksuniversiteit Nijmegen een cursus 'Humanisme' georganiseerd. Data: 31 januari, 14 en 28 februari, 21 maart. Meer informatie: tel. 080-230958 of 605207.

Vechtmaatschappij in Winterswijk

Op woensdag 30 november wordt in 'De Berkhof', Walliensestraat 33 in Winterswijk een avond gehouden over 'de vechtmaatschappij', over de strijd om het werken te bestaan. Vorig jaar november organiseerde het landelijke HV een conferentie over dit onderwerp. Aanvang: 20 uur.

Utrecht en duurt van 10.30 tot 16.30 uur. In de ochtend zal Ulla Jansz, docente aan de Universiteit voor Humanistiek, een lezing houden over Humanisme en Feminisme. Mogelijk komt ook Marjet Gunning, die in het boek 'Humanisme. Theorie en Praktijk' over De Vrouw als De Ander schreef. In de middag discussiëren we in themagroepjes over verschillende aspecten van 'vrouwelijk humanisme' en tot slot zingen we gezamenlijk vrouwenlie-

deren onder leiding van Mies Louman.

De dag kost maximaal f 25,- per persoon. Voor kinderopvang wordt gezorgd. De Vrouwendag wordt georganiseerd door Voorbereidingsgroep Landelijke Vrouwendag van het Humanistisch Verbond.

Noteer 11 maart in Utrecht alvast in uw agenda, want we verwachten een grote opkomst! In een volgend nummer van de Humanist meer informatie.

Vrouwenpraatgroep in Hilversum

In Hilversum start bij voldeende belangstelling in januari een vrouwenpraatgroep rond de thema's: vrouw zijn, levensbeschouwing en seksualiteit. Deze groep is bedoeld voor vrouwen die affiniteit voelen met het onderwerp en bereid zijn hun persoonlijke opvattingen en gevoelens te delen met andere groepsleden. Het is de bedoeling vrijuit te (leren) spreken over seksualiteit en meer zicht te krijgen op eigen wensen en mogelijkheden en seksualiteit

als bron van levenslust. In 8 avondbijeenkomsten komen o.a. aan de orde: de invloed van onze opvoeding en socialisatie als vrouw op onze seksualiteitsbeleving; de invloed van het Christendom op het denken over seksualiteit; bestaat er zoiets als een humanistische visie op seksualiteit; welke factoren hebben de vrouwelijke lustbeleving doen ontwaken; verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke seksualiteit; seksualiteit in relatie tot de zin van het

Boekje over lezingen Autonomie

De werkgroep Filosofie van de afdeling Leeuwarden heeft een boekje met samenvattingen van zes lezingen over 'Autonomie' uitgegeven. Het boekje is te bestellen door f 12,50 over te maken op giro 857558 ten name van penningmeester HV Leeuwarden te Giekerk, onder vermelding van 'Filosofie-cyclus II'.

bestaan. Verder zijn persoonlijke vragen van belang voor de verdere invulling van het programma. Na opgave volgt een vrijblijvende kennismakingsbijeenkomst waarna men beslist wel of niet door te gaan. Kosten: voor HV-leden f 40,-; niet-leden betalen f 60,-. De groep wordt begeleid door Marjon Ragetlie, humanistisch raadsvrouw/seksuologe. Voor opgave en/of informatie: tel. 035-856641 (na 20.00 uur).

Ingezonden mededeling

Er is wel degelijk leven na de dood.

Als een leven ophoudt, gaat Het Leven door. Al wat u tijdens uw leven de moeite van het ondersteunen waard vond, moet het zonder uw steun doen. Neem daarom maatregelen. Maak een testament.

Als humanisme u iets waard is geweest, denk dan eens na over een legaat aan het Steunfonds Humanisme. Dat is opgericht door het Humanistisch Verbond.

Het Humanistisch Verbond strijdt voor een humane, tolerante samenleving. Vraag gerust meer informatie. Met de onderstaande bon is dat heel gemakkelijk.

**STEUNFONDS
HUMANISME**
POSTBUS 114, 3500 AC UTRECHT
TELEFOON 030 - 31 81 45
BANK C&E 69.97.13.889

GIRO 6168

Ja, ik wil

- ☐ meer informatie over legateren aan het Steunfonds Humanisme.
☐ meer informatie over het Humanistisch Verbond.

Naam: .....

Adres: .....

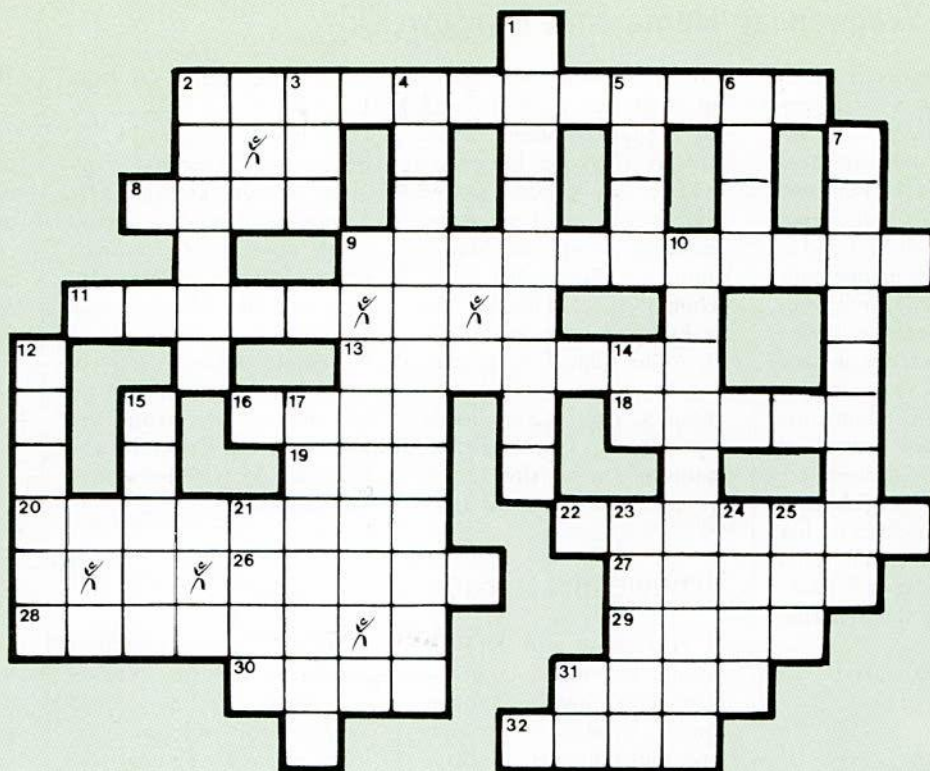
Postcode en woonplaats: .....

Telefoon: .....

In een envelop zonder postzegel zenden naar:
Steunfonds Humanisme, Antwoordnummer 2181, 3500 VB Utrecht

door Evert Wassenaar

Verticaal:

- 1 Dit model verschaft TV. (9)
- 2 Een andere Loesje. (6)
- 3 Ronde uitnodiging. (3)
- 4 Hard werkende wiskundestudenten. (12)
- 5 Zingt men niet alleen. (4)
- 6 Bij deze transactie heeft er een verdriet. (4)
- 7 Niet behoorlijk. (9)
- 10 Gevoelig verlies van een beetje bloed. (10)
- 12 Hiervan ziet men slechts het topje. (6)
- 13 Nader onderzoek wees uit dat het wit was. (5)
- 14 Klein woord met verstrekkende gevolgen. (2)
- 15 Ziet men soms samen met beren op de weg. (5)
- 17 Golfstaatje. (7)
- 21 Spreekt nogal vanzelf. (4)
- 23 De eerste de beste artiest is een bloem. (5)
- 24 Religieuze herkauwer. (4)
- 25 Kraan in een café. (3)
- 31 Japans spel dat in Engeland gaat. (2)

Oplossing cryptogram oktobernummer:

Justitie

Aan de inrichtingen van Justitie zijn, afhankelijk van de grootte van de betreffende inrichting, full- danwel part-time geestelijk verzorgers verbonden. Voor de humanistisch geestelijk raadslieden onder hen, is de Centraal Geestelijk Raadsman bij de inrichtingen van Justitie belast met de werving en selectie. Hij draagt hen, na een inhoudelijke benoeming door het Humanistisch Verbond, voor bij het Ministerie van Justitie.

Humanistisch
Verbond

Humanistisch Geestelijk Raadsman/-vrouw

Penitentiaire Inrichtingen 'Almelo' 24 uur per week

Penitentiaire Inrichtingen 'Zwolle' 16 uur per week

Taken U voert individuele en groepsgesprekken met gedetineerden; neemt deel aan overlegvormen binnen de inrichting en aan extern overleg met humanistische collega's; adviseert de directie met betrekking tot het beleid in de inrichting.

Functie-eisen Academisch werk- en denkniveau, afgeronde opleiding aan het Humanistisch Opleidings Instituut of de Universiteit voor Humanistiek; bekendheid met het werk en/of relevante werkervaring; minimumleeftijd 30 jaar.

Salaris Een salariering volgens het loopbaanplan geestelijk verzorgers bij het ministerie van Justitie; 8% vakantietoeslag. **Standplaats** Almelo en Zwolle.

Voorkeursgroepen Justitie draagt bij aan het vergroten van de werkgelegenheid voor vrouwen, gehandicapten en leden van etnische minderheden. Daarom worden zij uitdrukkelijk uitgenodigd te solliciteren. **Bijzonderheden** Een medische keuring en een antecedentenonderzoek maken deel uit van de selectieprocedure.

Inlichtingen Telefonische inlichtingen kunnen worden ingewonnen bij de heer W. ter Horst van Delden, Centraal Geestelijk Raadsman, te bereiken onder telefoonnummer [03404] 523 01. **Sollicitatiewijze** Schriftelijke sollicitaties, binnen 14 dagen, onder vermelding van vacaturenummer 4 130 3362, richten aan: Centraal Geestelijk Raadsman bij de Inrichtingen van Justitie, Laan van Vollenhove 2941, 3706 AK Zeist.

Justitie: het juiste gewicht in de schaal

Kies voor inspiratie!

Zeker, u leeft zelfbewust. Maar toch... Er komt tegenwoordig zo veel op je af aan informatie, aan standpunten die je worden gevraagd, aan keuzes die je moet maken. Kom daar maar eens uit!

Het Humanistisch Verbond gaat uit van humanistische normen en waarden.

Het onderzoekt wat bijdraagt aan de kwaliteit van het leven. En brengt dit in activiteiten, publikaties en standpunten naar buiten.

Een belangrijke inspiratiebron in een wereld die uw keuzes dagelijks op de proef stelt.

Kies voor inspiratie en word lid van het Humanistisch Verbond. U ontvangt dan ook het maandblad de *Humanist*.

Word lid van het Humanistisch Verbond!

De minimumcontributie bedraagt f75,- per jaar. Een hogere bijdrage is welkom. Voor leden met een inkomen lager dan f18.000,- per jaar is de minimumcontributie f45,-. Jongeren tot 27 jaar betalen slechts f35,- per jaar.

Elk lid ontvangt negen keer per jaar de *Humanist*. Als lid krijgt u ook korting op de toegangsprijs van bijeenkomsten en symposia. Per lid kan een persoon op hetzelfde adres kiezen voor een gratis lidmaatschap. Een medelid ontvangt geen extra *Humanist*.

Aanmeldingsbon

☐ Ik word lid van het Humanistisch Verbond
Contributie per jaar: f _____
Ik betaal per jaar / per halfjaar / per kwartaal*

Naam _____

Adres _____

Postcode _____

Plaats _____

Telefoon _____

Geboortedatum _____

M / V*

Gratis medelid

Naam _____

Geboortedatum medelid _____

M / V*

* Omcirkelen wat van toepassing is

Voor betaling ontvangt u een acceptgiro.

Stuur deze bon (of een kopie) in een envelop (postzegel hoeft niet, mag wel) naar:

Humanistisch Verbond,

Antwoordnummer 2181, 3500 VB Utrecht

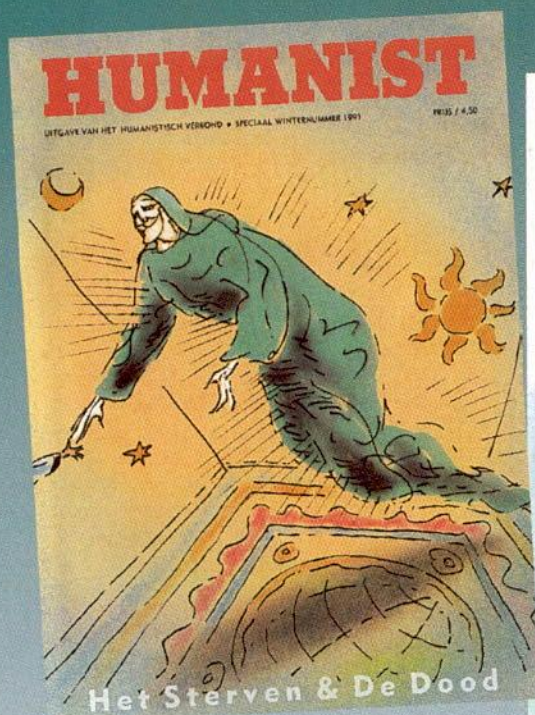
Speciale aanbieding

Ze zijn nog steeds zéér populair, de dubbeldikke winternummers. Dat is niet verwonderlijk als je naar de thema's kijkt. Want wat heeft méér met het leven te maken dan Lust, Keuzes en De Dood?

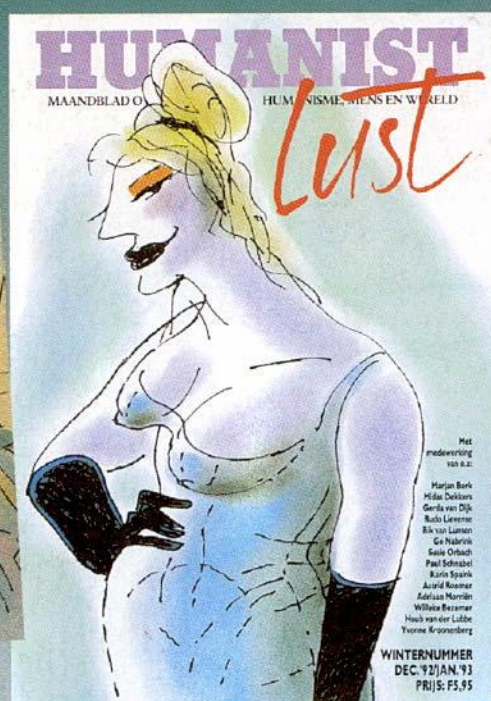
Deze maand hebben we een aantrekkelijke aanbieding. De drie themanummers kunt u nu bestellen voor maar f 12,50 (inclusief verzendkosten).

Welke 'Keuze' maakt u?

Wilt u 'Lust' of 'Sterven'?

Bij het horen van woorden als sterven en afscheid nemen, denkt u misschien enkel aan verdriet, angst en pijn. Toch is het themanummer *Sterven & De Dood* al voor veel mensen een hart onder de riem geweest. Iets over de inhoud: Humanistisch raadsman Frits de Hesse probeert patiënten aan hun ziektebed te troosten. Vaak lukt dat met een goed gesprek; soms dient een kopje koffie letterlijk als bakje troost. Uitvaartbegeleidster Cobie Kenninck vertelt over een humanistische uitvaart: "Kijk naar de overledene en vraag je af wat passend en mooi is bij deze mens". Ook in dit nummer een leuk sprookje (om voor te lezen!) van Koos Meinderts en veel columns en cartoons.

Het tweede themanummer gaat helemaal over *Lust*. Nog altijd het meest gevraagde nummer. Geen wonder: lust is immers één van de prettigste ervaringen die de mens kan overkomen. Susie Orbach vertelt waarom vrouwen vaak bang zijn voor hun lusten. En denken mannen echt dat ze het na die eerste keer allemaal al weten? Een bezoek aan een Amsterdamse polikliniek laat zien dat lust al snel in 'last' kan omslaan. Een kwestie van wel of niet veilig vrijen. Je lust en je leven: 70 pagina's over genot, normen en waarden, taboe's en traditie.

'Keuzes in het leven', het derde themanummer is, een goede aanleiding om eens uitgebreid te filosoferen over gedurfd keuzes en te mijmeren over gemiste kansen. In dit nummer worden grenzen afgetast, vragen geopperd, mogelijkheden overwogen en meningen gevormd. Wanneer kies je voor een kind? Ziek worden is geen kwestie van kiezen, dat overkomt je. Hoe ga je daar mee om? Waarom laat een vrek alle geneugten van het leven (schijnbaar) aan zich voorbij gaan? Wat mensen zijn en doen, wordt bepaald door erfelijkheid, opvoeding en omstandigheden. Maar ook door overtuiging, intuïtie, ambitie en wilskracht. En door toeval, pech en het (nood)lot. Hoeveel speelruimte daarbij is voor vrije wil en eigen keus wordt in 'Keuzes' verkend.

Of toch maar alle drie...

U kunt deze drie speciale themanummers bestellen door f 12,50 over te maken op giro 58 van de Humanistisch Verbond te Utrecht onder vermelding van 'aanbieding nov. 1994'. Dit aanbod geldt zolang de (beperkte) voorraad strekt. Wacht dus niet te lang met bestellen!